

Keskustelu päätösten ympärillä

Keskustelu seulontapäätöksistä valtion arkistoinesten
supistamiskomiteassa 1947–1970

Aleksandr Murashev

Pro gradu - tutkielma

Suomen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Turun yliopisto

Huhtikuu 2019

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/

Humanistinen tiedekunta

ALEKSANDR MURASHEV: Keskustelu seulontapäätöksistä valtion
arkistoinesten supistamiskomiteassa 1947–1970

Pro gradu - tutkielma, 60 s.

Suomen historia

Huhtikuu 2019

Arkistoinesten supistamiskomitea aloitti työskentelynsä vuonna 1947 valtioneuvoston asetuksella. Komitean tarkoitus oli edistää seulontaa Suomessa sekä hävittää valtion ja virastojen arkistoista tieteellisesti, kulttuurisesti ja hallinnollisesti turhat asiakirjat. Komitea sai aikaan useita seulontapäätöksiä ja -ohjeita toimintansa aikana, joiden avulla se ohjasi viranomaisia asiakirjojen seulonnassa.

Tämä pro gradu tutkielma on kvalitatiivinen tutkimus, jossa tarkastelussa ovat komitean pöytäkirjat. Pöytäkirjojen tarkastelun avulla tutkitaan, millä tavoin supistamiskomitea pyrki sille asetettuihin tavoitteisiin tarkastelemalla komiteassa käytyä keskustelua seulontapäätösten ja -ohjeiden taustalla, ja sitä mitkä tahot tähän keskusteluun osallistuivat. Lisäksi tutkitaan, pyrkikö komitea tasapuolisuuteen, vai edistämään viranomaisten tai tutkijoiden tavoitteita asiakirjojen säilytyksessä.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että komiteaan valitut jäsenet olivat alansa asiantuntijoita ja komiteassa käytiin tiivistä keskustelua seulontapäätösten ympärillä. Komitea kuunteli lisäksi asiantuntijoina sekä Suomen Historiallisen Seuran tutkijoita että eri virastojen ja laitosten virkamiehiä, jotka tunsivat hyvin oman aineistonsa. Komitea tarkasteli seulottavia asiakirjoja hyvin monesta näkökulmasta eikä se tehnyt päätöksiä ennen kuin kaikkia osapuolia oli kuultu. Komitea toimi siis hyvin tasapuolisesti vain toista osapuolta suosimatta. Suomen Historiallisen Seuran asiantuntijoiden avustuksella komitea pyrki myös ennakoimaan tulevaisuuden historian tutkimuksen tarpeita ja näin säilyttämään tarpeeksi kattavat asiakirjamateriaalit, jotta Suomen historiasta säilyisi monipuolinen ja – näkökulmainen kuva.

Avainsanat: arkisto, arkistointi, asiakirjahallinto, historian tutkimus, laki julkisen hallinnon tietohallinnon ohjauksesta, tietoasiantuntija, tiedon elinkaari, tiedon hävittäminen, tiedon säilytys, tiedonhallinta.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Tutkimus ja käsitteet	4
2.1. Tutkimuskysymykset ja metodit	4
2.2. Käsitteet	6
2.3. Aikaisempi tutkimus	14
2.4. Lähteet	17
3. Suomen arkistolaitoksen kasvu ja seulonta ennen komiteaa	19
4. Supistamiskomitean jäsenistö	24
4.1. Ensimmäinen supistamiskomitea	25
4.2. Toinen supistamiskomitea	29
4.3. Kolmas supistamiskomitea	32
4.4. Komitean käyttämät asiantuntijat	35
5. Supistamiskomitean toiminta	39
5.1. Keskustelu ja työskentely komiteassa	40
5.2. Seulontaesitysten hyväksyminen	45
5.3. Tutkijoiden vai virkamiesten ehdoilla	47
6. Yhteenveto	55
Lähteet ja kirjallisuus	58

1. Johdanto

George Orwellin klassikkokirjassa 1984 kirjan päähenkilö oceanialainen Winston Smith työskentelee Totuusministeriössä, jossa hänen tehtävänä on muuttaa vanhat asiakirjat valtaapitävien intressien mukaan. Esimerkiksi hänen pitää muuttaa Oceanian vihollinen kaikissa asiakirjoissa aina sen tämänhetkiseksi viholliseksi, sillä kuten kirjassa useaan otteeseen sanotaan ”Oceania on aina ollut sodassa senhetkisen vihollisensa kanssa”. Näin Oceanian historiaa tutkivat henkilöt saisivat asiakirjoja tutkimalla sen kuvan Oceaniasta kuin minkä Oceanian vallanpitäjät haluavat. George Orwellin teos on klassikko, mutta se myös osoittaa hyvin sen vallan, mikä arkistoilla on. Vaikka arkistonhoitajat ovat vuosikymmenien ajan pitäneet itseään vain neutraaleina tiedon säilyttäjinä, on selvää, että oikeasti arkistonhoitajilla on käsissään valta määrittää, minkälaisen kuvan ajastamme jää tulevaisuuden tutkijoille.¹

Historiallisesti arkistonhoitajan tehtävänä ei ole ollut päättää, mitä hänen kuului säilyttää, vaan hänen tehtävänä on ollut säilyttää se, mitä hänelle on annettu säilytettäväksi. Tätä kuvasti hyvin Englannissa arkistonhoitajista pitkään käytetty termi ”keeper” (säilyttäjä).² Tätä asiakirjojen säilyttäjien kuvaa korostaa parhaiten se, että 1500-luvulla, osassa Italian kaupunkivaltioissa, arkistonhoitajilta saatettiin vaatia lukutaidottomuutta. Näin he eivät vahingossakaan lukisi asiakirjoja, jotka oli uskottu heidän säilytettäväkseen. Asiakirjat olivat vain kaupunkivaltion hallitsijoita varten heidän kilpailuissaan toisia hallitsijoita vastaan ja täten salaisia ja arkistonhoitajien tehtävä oli ainoastaan säilyttää nämä asiakirjat.³ Arkistonhoitajien tehtävät muuttuivat 1800-luvun loppupuolella, kun asiakirjojen määrä alkoi räjähdysmäisesti kasvaa. Esimerkiksi vuosien 1899–1916 välillä Valtionarkistoon siirrettiin asiakirjoja keskimäärin 130 hyllymetriä (hm) vuodessa.⁴ Noin sata vuotta aiemmin, vuosina 1810–1812, Ruotsista oli siirretty Haminan

---

¹ Jimerson 2006, 23–24.

² Boles 2005, 1.

³ Henttonen 2015, 36.

⁴ Lybeck 2016, 150.

rauhansopimuksen mukaisesti⁵ yhteensä 210–220 hm asiakirjoja.⁶ Viimeistään ensimmäisen maailmansodan jälkeen kaikille oli tullut selväksi, etteivät arkistot voineet säilyttää kaikkia niitä asiakirjoja, mitä arkistoihin annettiin säilytettäväksi.⁷ Tämä pakotti arkistonhoitajat kehittämään toimintatapoja, joilla pysyvästi säilytettäväksi katsotut asiakirjat voitiin seuloa muista asiakirjoista.⁸ Samanaikaisesti arkistot avautuivat myös muille kuin vallanpitäjille, ja näin arkistot saivat asiakkaita historiantutkijoista, joita heidän täytyi palvella. Esimerkiksi aiemmin Suomen senaatin arkisto oli ollut tutkijoiden käytettävissä vain senaatin talousosaston varapuheenjohtajan luvalla, mutta tämä muuttui, kun 23.2.1860 arkistonhoitaja K.A. Bomansson sai luvan avata arkiston päteviksi katsomilleen historiantutkijoille ilman senaatin talousosaston erillistä suostumusta.⁹ Arkistot olivat siis suuren murroksen edessä, ja arkistonhoitajien oli muututtava pelkistä asiakirjojen säilyttäjästä aktiivisemmiksi tiedon huolehtijoiksi. Arkistonhoitajista tuli ikään kuin puutarhureita, joiden tehtävänä oli pitää puutarha kunnossa ja kauniina huolehtien siitä, etteivät rikkaruohot veisi kukkapenkeistä tilaa tai peittäisi istutuksia. Näin vieraat, jotka tulivat katsomaan puutarhaa, voisivat keskittyä kukkien katseluun.

Suomessa havahduttiin asiakirjojen paljouteen 1930-luvulla. Arkistotilojen puute, jota maakunta-arkistojen perustaminen ei ollut kunnolla lievittänyt kasvaneiden asiakirjamäärien takia, sekä tarve kehittää arkistomenetelmiä vaati arkistonhoitojärjestelmän muutosta.¹⁰ Tätä varten valtionarkisto perusti Kaarlo Blomstedtin yhden miehen seulontakomitean kehittämään Suomen arkistojen seulontaa. Blomstedt havaitsi tehtävän kuitenkin liian suureksi yhdelle miehelle, joten valtionarkisto muodosti suuremman Arkistoainesten supistamiskomitean sotien jatkamaan Blomstedtin työtä. Arkistoainesten supistamiskomitea oli Suomessa vuosina 1947–1970 toiminut komitea, jonka tavoitteena oli luoda maamme hallinnolle ja viranomaisille seulontaohjeet, joiden avulla asiakirjamäärää voitaisiin rajoittaa. Komitea teki siis tärkeää pioneerityötä, jolla

---

⁵ Rauhansopimuksen 12 artiklan mukaan Ruotsin piti luovuttaa Venäjälle erilaisia asiakirjoja jotka koskivat sodan johdosta Venäjään liitettyjä alueita.

⁶ Kerkkonen 1988, 10.

⁷ Henttonen 2015, 127.

⁸ Henttonen 2015, 40.

⁹ Kerkkonen 1988, 67-70.

¹⁰ Nuorteva, Happonen 2016, 237.

luotiin pohja niin nykyisille kuin myös tuleville seulontaohjeille, sekä seulontakäytänteille. Komitea antoi myös arkistoalan asiantuntijoille Suomessa tilan, jossa he pystyivät keskustelemaan ja tuomaan esiin ideoita siitä, miten seulonta ja arvonmääritys pitäisi Suomessa hoitaa.¹¹ Komitea sai aikaan kaksi seulontapäätöstä, 1951 ja 1963, ja viimeisen päätöksen jälkeen komitean toiminta hiljeni, kunnes se 1970 lopetti toimintansa.

Tässä tutkimuksessa tutkin Arkistoinesten supistamiskomiteassa käytyä keskustelua seulonnasta ja arvonmäärityksestä. Tutkimukseni keskiössä on arkistotieteen kaksi keskeisintä käsitettä arvonmääritys ja seulonta. On siis tärkeää käydä lyhyesti nämä käsitteet läpi tutkimuksen alussa. Arvonmääritys tarkoittaa asiakirjan sisältämän tiedon arvon määrittelyä tiedon käyttämisen tai myöhemmän tutkimuksen tarpeiden näkökulmasta. Seulonta on arkiston sisältämän asiakirjamäärän vähentämiseen tähtäävät erilaiset toimet.¹² Tarkoitukseni on selvittää, ketkä näihin keskusteluihin osallistuivat, ja minkälaisia näiden henkilöiden taustat olivat, ja että olivatko he otollisia henkilöitä tekemään päätöksiä Suomen arkistokäytännöistä. Toisena tarkoituksena on selvittää se, minkälaista keskustelua seulonnan ja arvonmäärityksen ympärillä käytiin, eli minkälaisin tavoin seulontaohjeita valmisteltiin, millaisia argumentteja keskusteluissa esitettiin ja keiden hyväksi seulontaohjeita oikeasti tehtiin. Itse seulontaohjeiden ympärillä käytyyn keskusteluun keskittyminen on tärkeää, sillä Tukholman yliopiston professori Berndt Fredriksson on tutkinut paljon asiakirjojen seulontaa ja sen ympärillä olevaa keskustelua ja on tullut siihen tulokseen, että tärkeämpää kuin itse seulontapäätösten tutkiminen, on tutkia ja analysoida seulontapäätöksiä ympäröinyttä keskustelua ja arvonmääritystä. Näin nähdään ne syyt, jotka johtivat seulontapäätöksiin, eli minkälaiset aatteet ja periaatteet olivat seulontaohjeiden takana.¹³ Ymmärtääksemme keskustelua meidän on lisäksi ymmärrettävä niitä henkilöitä, jotka olivat keskustelussa mukana.

---

¹¹ Mäenpää 1994, 181

¹² Lybeck 2006, 56.

¹³ Fredriksson 2003, 24

2. Tutkimus ja käsitteet

2.1. Tutkimuskysymykset ja metodit

Arkistohistoriallisen tutkimukseni kohteina ovat Arkistoainesten supistamiskomiteassa käyty keskustelu seulontapäätöksistä sekä henkilöt, jotka ottivat osaa keskusteluun. Pysin selvittämään, minkälaista keskustelua komiteoissa käytiin, keiden tarpeita varten komitea työskenteli, minkälaisia asiantuntijoita komiteat kuulivat ja miten asiantuntijoiden kommentit ja niistä syntynyt keskustelu vaikutti komitean toimintaan. Tutkimukseni alkaa vuodesta 1947, jolloin komitea aloitti työnsä, ja päättyy vuoteen 1970, jolloin komitea lopetti virallisesti toimintansa.

En siis tutki niinkään itse seulontapäätöksiä, vaan pääosin pyysin selvittämään henkilöt, tapahtumat, tavoitteet ja käydyt keskustelut päätösten ympäriltä. Tutkimuskysymykseni keskittyvät siis päätösten valmisteluun ja henkilöihin päätösten takana, kuten Berndt Fredriksson suositteli tekemään.

Tutkimukseni pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

Minkälainen keskustelu ohjeiden ympärillä oli niitä valmisteltaessa, minkälaisia perusteluita ja näkemyksiä keskusteluissa esitettiin, ja miten asiakirjojen arvonmääritys päätettiin? Lisäksi tarkastelen, miten yhdenmukaista keskustelu oli komitean toiminnan aikana. Komitea sai aikaiseksi kaksi seulontapäätöstä, joten on tärkeää tarkastella miten erilaista mainitsemani asiat olivat toista päätöstä valmisteltaessa verrattuna ensimmäiseen.

Lisäksi selvitän, ketkä osallistuivat komitean toimintaan, mitä aloja he edustivat ja minkälaiset olivat heidän ansionsa. Tarkastelun kohteena ovat sekä komitean jäsenistö että komitean kokouksiin paikalle kutsutut komitean ulkopuoliset henkilöt. Komitealla oli kaksi vakituista asiantuntijaa, joiden palveluksia käytettiin, joten myös heidän valintansa ja asiantuntemuksensa ovat tarkastelun alla.

Miten Arkistolaitos otti vastaan komitean päätökset ja tekikö se niihin muutoksia? Vaikka seulontakomitea toimi itsenäisesti, se oli kuitenkin Arkistolaitoksen alainen toimija, ja täten se joutui hyväksyttämään päätöksensä Arkistolaitoksen johtoryhmässä. Oliko Arkistolaitoksella oikeasti mitään sananvaltaa komitean toimintaan, ja pystyikö se vaikuttamaan seulontapäätöksiin ja näin osallistumaan keskusteluun päätösten ympärillä, vai oliko Arkistolaitos vain leimasin, joka hyväksyi komitean mietinnöt ilman omia kommenttejaan?

Miten ohjeissa otettiin huomioon viranomaisten ja tutkijoiden tarpeet? Koska arkistoitava materiaali säilytetään pääosin tutkimuksellisista ja hallinnollisista syistä, niin on tärkeää tarkastella, miten komiteaan vaikuttivat viranomaisten ja tutkijoiden tarpeet. Tutkijoille on hyvin tärkeää, että aineistosta säilyisi hyvin paljon tutkimuksellisesti merkittäviä asiakirjoja, mutta tämä on seulonnan ja arvonmäärityksen vastaista. Näin on tärkeää tutkia, tuliko keskusteluissa esiin muiden kuin vain arkistojen realiteettien näkökulmat esiin sekä miten komitea ja sen asiantuntijat suhtautuivat näihin.

Historiantutkimusten metodit ovat aina olleet vaikeita selittää, sillä ei ole olemassa mitään varsinaisia historiantutkimuksen metodeja. Historioitsija arki ja tutkimuksen prosessi kuvastaa metodologista ongelmaa lainaamalla erästä historian professoria: "jokaisella tutkijalla on oma metodinsa". Metodeja on siis yhtä paljon kuin tutkijoita, ja näin niitä ei voida jakaa kuin kahteen erittäin

suureen yleiseen ryhmään, kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen.¹⁴ Tutkimukseni metodi on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus: olen käynyt läpi alkuperäislähteet ja tutkinut, miten ne vastaavat tutkimuskysymyksiini, ja verrannut niitä tutkimuskirjallisuudessa esitettyihin väitteisiin seulonnasta, arkistojen tehtävästä ja itse komiteasta. Tutkimuksessa käytetyt metodit eivät ole kuitenkaan keskeisin asia historiallisessa tutkimuksessa. Tärkeämpää on käsitteiden tarkka ja täsmällinen määrittely ja tarkasti tehty viitoitus lähdemateriaaliin.¹⁵ Toisin kuin esimerkiksi luonnontieteet historia on hyvin subjektiivinen tieteenala, koska emme voi vain sekoittaa natriumia ja kloridia veteen ja saada aikaiseksi suolaliuoksen, vaan historioitsijoiden on osattava lukea lähteitä rivien välistä. Marc Bloch kuvasi hyvin tätä esimerkillään pyhimyksen elämästä kertovasta kirjasta. Pyhimysten elämästä kertovat kirjat ovat varmasti täynnä puolitotuksia ja täysiä sepitteitä, joten tutkijat eivät voi ottaa kaikkea siinä sanottua orjallisesti totena. Tällaisen teoksen voisi siis sanoa olevan suurelta osin sepitetty eikä näin ole sovelias lähde historiantutkimukselle. Usein kuitenkin unohtuu, että kirjojen maailma perustuu todellisuuteen ja sisältää kertomuksia aikansa arjesta. Blochin mielestä kiinnostavinta ei ollut se, mitä teksti sanoo vaan se, mitä teksti antaa aavistaa.¹⁶

2.2. Käsitteet

Arkistotiede on nuori tieteenala, minkä vuoksi sen teoreettinen pohja on vielä hatara, ja sen käsitteistä ja teorioista käydään vilkasta keskustelua. Jo pelkät käsitteet ovat vaikeasti määriteltävissä, sillä eri käsitteiden käyttö on arkistotieteessä ollut sidoksissa kulloiseenkin toimintaympäristöön.¹⁷ Toinen suuri ongelma arkistotieteessä on ollut, että se oli pitkään lähinnä pragmaattista työtehtäviin keskittyvää arkistoammattilaisten ajattelua. Vasta viimeisten 20–30

---

¹⁴ Autio 2001, 21–23.

¹⁵ Autio 2001, 25; Kallioinen 2015, 4.

¹⁶ Bloch 2003, 106–107.

¹⁷ Henttonen 2015, 26.

vuoden aikana arkistotiede on hiljalleen vakiintunut akateemiseksi alaksi.¹⁸ Ei ole siis ihme, ettei arkistotieteessä voida päästä yksimielisyyteen siitä, miten arkistotieteen eri osa-alueet pitäisi jakaa.¹⁹ Huomionarvoista on myös, että eri kielillä arkistokäsitteistö on hyvin erilaista. Meille suomalaisille arkistosta käytetään vain yhtä käsitettä, mutta englannin kielessä käytetään kahta eri käsitettä ”records” ja ”archives”, joilla tarkoitetaan eri asioita.²⁰ Käsitteistön avaaminen on olennaista, koska arkistotieteessä periaatteessa on yhtä monta selitystä tietylle käsitteelle kuin on tutkijoitakin. Kuvaavaa on, että eräs myös arkistoja käyttävien harrastelijoiden oppaaksi kirjoitettu teos ei paneudu asiakirjan arkistotieteelliseen määrittelyyn mutta onnistuu silti käyttämään noin 40 % sivuista asiakirjan määrittelyyn.²¹ Arkistotieteen parissa käydään kiivasta keskustelua siitä, mitä voidaan laskea asiakirjoiksi ja miten asiakirja määritellään. Koska arkistotieteen käsitteistä käydään näin kovaa väittelyä, on tärkeää käydä läpi tarkasti kyseiset käsitteet. Käyn seuraavaksi läpi tutkimukseeni olennaisesti liittyviä arkistotieteellisiä käsitteitä ja erilaisia näkemyksiä siitä, miten nämä käsitteet pitäisi määritellä eri koulukuntien mukaan.

Asiakirja on arkistotieteen keskeisin käsite, sillä asiakirjoistahan arkistotieteessä on päällisin puolin kyse. Lyhyesti sanottuna asiakirja on käytännön tehtävien suorittamisesta johtuen syntynyt kirjallinen tai sähköinen esitys.²² Asia ei ole kuitenkaan ihan näin yksinkertainen, sillä käytännön tehtävät luovat myös monia asiakirjoja, joilla ei ole yhteyttä itse toimintaan muutoin kuin taustavaikuttajina tai havainnollistavana aineistona.²³ Myös aiemmin mainitut kieli- ja kulttuurierot vaikuttavat siihen, miten esitykset jaetaan asiakirjoiksi. Mainitsin jo englannin kielessä olevan *records* ja *archives* -jaottelun, mutta lisäksi käytössä ovat esimerkiksi termit *historical manuscripts* (joukko koottuja asiakirjoja) ja *public records* (julkishallinnon asiakirjat).²⁴ Sillä, millä nimellä asiakirjoja kutsutaan, on hyvin paljon väliä, sillä käytetty nimitys

---

¹⁸ Henttonen 2015, 9.

¹⁹ Henttonen 2015, 50.

²⁰ Lybeck 2006, 19.

²¹ Orrman 1994, 19.

²² Orrman 1994, 325.

²³ Lybeck 2006, 13–14.

²⁴ Henttonen 2015, 16.

tuota esiin, keitä varten arkistonhoitajat säilyttävät asiakirjojaan.²⁵ *Public records* –termi antaa kuvan, että asiakirjoja säilytetään kansalaisia varten, jotta he voisivat nähdä asiakirjoista miten hallinto toimii. *Historical manuscripts* taas antaa kuvan asiakirjoista, joita säilytetään historiankirjoitusta varten. Suomen kielessä tätä ongelmaa ei tietystikään ole, koska sana asiakirja sopii niin hyvin kaikkiin mahdollisiin tilanteisiin, eikä Suomessa ole muodostunut erillistä *records managereiden* ammattikuntaa, kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa 1950-luvulla.²⁶ Tärkeintä käytännön suhteen ei ole kuitenkaan arkistotieteen käsitys asiakirjasta vaan se, miten lainsäädäntö määrittelee asiakirjan, sillä arkistonhoitajat työskentelevät heille laissa annetuin valtuuksin. Onkin siis merkillistä, ettei Suomen arkistolainsäädäntö kokenut tarpeelliseksi määrittellä, mikä asiakirja oli, ennen vuotta 1994.²⁷ Arkistotieteessä pidetään kuitenkin selvänä, ettei ammattilaisille asiakirjan tunnistaminen ole ongelma.²⁸

Asiakirjoja tuottavaa toimijaa kutsutaan **arkistonmuodostajaksi**. Arkistot syntyvät aina arkistonmuodostajan toiminnasta, oli arkistonmuodostaja henkilö, virasto tai yhdistys, jonka toiminnan tuloksena arkisto syntyy.²⁹ Esimerkiksi jokin valtion virasto kuten Poliisi on arkistonmuodostaja asiakirjoille, jotka syntyvät normaalista poliisin toiminnasta. Tämä käsite on yksi harvoja käsitteitä, jonka suhteen arkistotieteessä ollaan yksimielisiä.

Kävin **arvonmäärityksen** ja **seulonnan** nopeasti läpi johdannon alussa, mutta palaan nyt vielä näihin määritelmiin. Käyn käsitteet läpi kerralla, sillä ne ovat toisilleen hyvin läheiset. Arvonmääritys on toimenpide, jolla pyritään selvittämään asiakirjan sisältämän tiedon säilytystarvetta viranomaiskäytön tai tulevaisuudessa tapahtuvan tutkimuksen kannalta.³⁰ Seulonta on toimintaa, jolla pysyvästi säilytettävät asiakirjat erotellaan vähemmän tärkeiden asiakirjojen joukosta, jolloin arkiston kokoa saadaan supistettua.³¹ Arvonmääritystä ja

---

²⁵ Henttonen 2015, 23.

²⁶ Boles 2005, 4.

²⁷ Lybeck 2006, 17.

²⁸ Henttonen 2015, 23.

²⁹ Kukkonen 2006, 3

³⁰ Rastas 1994, 142.

³¹ Orrman 1994, 327.

seulontaa pidetään arkistotieteen tärkeimpinä ja vaikeimpina tehtävinä, ja vain itse asiakirjojen säilytys on laskettu olevan näitä kahta tärkeämpi tehtävä arkistoille.³² Monet arkistonhoitajat ovatkin olleet haluttomia arvonmäärityksen tekemiseen, sillä aina on mahdollista että arkistonhoitaja tekee virheen ja määrittelee jonkin asiakirjan arvon väärin eikä tuhottua asiakirjaa saada enää takaisin.³³ Pelko on aiheellinen, sillä arkistot ovat usein hävittäneet asiakirjoja joita pidettiin aikanaan triviaaleina mutta myöhemmin on havaittu tärkeiksi.³⁴ Ei siis ihme, että arvonmääritys on arkistotieteen kiistellyimpiä osa-alueita. Arkistotieteessä on esitetty lukemattomia erilaisia arvonmääritysteorioita.³⁵ Sotien jälkeisenä aikana vallalla oli kaksi pääasiallista teoriaa. Ennen toista maailmansotaa vaikuttaneen britannialaisen Hilary Jenkinsonin näkemys oli, että arvonmääritys kuului arkistonmuodostajien tehtäviin, sillä he tiesivät, mitkä asiakirjat olivat heidän tehtävien tekemiseen tärkeimpiä ja näin säilyttämisen arvoisia. Arkistonhoitajien tehtävänä oli Jenkinsonin mielestä vain säilyttää arkistonmuodostajien arkistoon luovuttamat asiakirjat.³⁶ Jenkinsonin ajatukset olivat hyvin suosittuja eurooppalaisten arkistonhoitajien keskuudessa³⁷, sillä hänen mallissaan arkistonhoitajien ei tarvinnut suorittaa arvonmäärittelyä ja seuloa asiakirjoja. Jenkinsonin teoriassa oli kuitenkin ongelmana se, etteivät monet arkistonmuodostajat olleet kiinnostuneita arkistojensa arvonmäärityksestä tai seulonnasta. Tämä johti siihen, että turhien arkistojen seulomisen sijaan arkistonmuodostajat hankkivat lisää kaappitilaa asiakirjoilleen ja jättivät arkistokokonaisuudet sellaisinaan arkistonhoitajien selvitettäväksi.³⁸

Jenkinsonin konservatiivista ajattelua vastaan nousi jo ennen toista maailmansotaa vastaväitteitä Saksassa, jossa eritoten asiakirjojen määrä oli kasvanut räjähdysmäisesti ensimmäisen maailmansodan jälkeen.³⁹ Kuitenkin vasta 1940-luvun loppupuolella yhdysvaltalainen Theodore Schellenbergin päätelmät onnistuivat korvaamaan vallinneen Jenkinsonin ajattelun.

---

³² Lybeck 2006, 14–15; Danielson 2010, 30.

³³ Boles 2005, 1.

³⁴ Danielson 2010, 93.

³⁵ Henttonen 2015, 126.

³⁶ Boles 2005, 15.

³⁷ Boles 2005, 1.

³⁸ Boles 2005, 3.

³⁹ Henttonen 2015, 127.

Schellenbergin mukaan vain arkistonhoitajilla oli silmää ja kokemusta suorittaa arvonmääritys ammattimaisesti sen jälkeen, kun arkistonmuodostaja ei enää tarvinnut asiakirjojaan.⁴⁰ Schellenbergin mielestä arvonmääritys ja seulonta eivät kuuluneet arkistonmuodostajille vaan arkistonhoitajille, joilla hän katsoi olevan tarpeeksi silmää ja kokemusta tunnistaa historiallisesti tärkeät asiakirjat.⁴¹ Schellenbergin ajatukset saivat hyvin paljon vastakaikua etenkin Yhdysvalloissa, mutta silti hänen teoriansa saivat kunnolla jalansijaa arkistotieteessä vasta 1970-luvulla.⁴²

Asiakirjan elinkaarimalli on malli, jonka mukaan asiakirja jaetaan eri elinkaaren osiin sen mukaan, miten sitä käytetään eli aktiiviseen, passiiviseen ja historialliseen vaiheeseen. Aktiivisessa vaiheessa asiakirja on vielä arkistonmuodostajan käytössä, ja sitä käytetään arkistonmuodostajan toimintaa varten. Passiivivaiheessa asiakirja on poistunut aktiivikäytöstä, ja historiallisessa vaiheessa asiakirja on arkistoitu pysyvään säilytykseen. Asiakirja ei välttämättä käy läpi näitä kaikkia vaiheita, vaan se voidaan hävittää aktiivi- tai passiivivaiheen jälkeen.⁴³ Esimerkkinä asiakirjan elinkaaresta on poliisin tutkintapöytäkirja. Tutkinnan aikana pöytäkirja on aktiivivaiheessa, sillä pöytäkirjaa tarvitaan normaalissa poliisin toiminnassa. Tutkinnan loputtua pöytäkirja siirtyy passiivivaiheeseen kun sitä ei enää tarvita poliisin toiminnassa, mutta koska sitä ei tuhota ja sen salassapitoaika on vielä voimassa, se ei ole siirtynyt vielä historialliseen vaiheeseen elinkaarta. Vasta salassapitoajan päätyttyä asiakirja siirtyy historialliseen vaiheeseen, jossa se on tutkijoiden käytössä, eikä se enää ole tarpeellinen poliisin työskentelyssä. Kaksivaiheisen elinkaarimallin lisäksi arkistotieteessä tunnetaan myös elinkaaren jatkumomalli. Tässä mallissa passiivi- ja aktiivivaihteita ei ole lyöty lukkoon, vaan asiakirja on jatkumossa, jossa se voi olla arkistonmuodostajan aktiivikäytössä myös silloin kun se on arkistossa, tai se voi olla tutkijoiden käytettävissä kun se on vielä arkistonmuodostajan aktiivikäytössä.⁴⁴

---

⁴⁰ Boles 2005, 13–14.

⁴¹ Boles 2005, 13–14.

⁴² Lybeck 2006, 57.

⁴³ Arkistolaitoksen SÄHKE2-määräys 2009, 7. 10.1.2016

http://www.arkisto.fi/uploads/normit/valtionhallinto/maarayksetjaohjeet/normiteksti_suomi.pdf

⁴⁴ Lybeck 2006, 21.

Määräaikainen säilytys on arkistolaitoksen käyttämä termi, jolla kuvataan sellaisten asiakirjojen säilytysaikaa, joita ei säilytetä pysyvästi. Asiakirjat siis säilytetään vain tietyn määräajan verran, minkä jälkeen ne hävitetään. Määräaikaisen säilytyksen vastakohta on pysyvä säilytys, joka on arkistolaitoksen termi asiakirjan säilytysajalle, jossa asiakirja, jolla katsotaan olevan tutkimuksellista ja/tai kulttuurista arvoa, säilytetään pysyvästi. Pysyvästi säilytettäviä asiakirjoja ei siis hävitetä, vaan ne säilytetään ikuisesti.

Asiakirjojen säilytysajat eivät ole täysin kiveen hakattuja. Suomessa ja muualla maailmassa on käynyt usein niin, että alun perin pysyvästi säilytettävät asiakirjat on myöhemmin laskettu olevan tarpeellista säilyttää vain määräajan, minkä takia myös pysyvästi säilytettäviä asiakirjoja on hävitetty. Tämä toimii tietysti myös toisinpäin, eli määräaikaisesti säilytettäväksi määritellyjä asiakirjoja on voitu säilyttää alkuperäistä pitempään tai alkuperäistä vähemmän aikaa. Esimerkkinä tästä on ennen Suomen itsenäisyyden aikaa toiminut Senaatin arkisto, jonka asiakirjat oli määrätty pysyvästi säilytettäväksi, mutta näitä asiakirjoja silti hävitettiin Senaatin luvalla.⁴⁵

Otanta on seulonnan muoto, jossa pyritään aineistosta säilyttämään tarpeeksi suuri ja monimuotoinen osa tutkimusta varten. Otantaa sovelletaan yleensä suurissa asiakirjamäärissä, jolloin aineistossa on paljon samankaltaista sisältöä. Tällöin koko aineistoa ei ole tarvetta säilyttää vaan riittää, että asiakirjoista säilytetään vain sen verran, että niistä voidaan tehdä johtopäätöksiä tarkastelun kohteena olevan asian suhteen.⁴⁶ Erilaisia otantamalleja ovat muun muassa *vaiheotanta*, jossa säilytetään asiakirjat tietyiltä vaiheilta (Suomessa esimerkiksi sotavuosilta 1939–1945),⁴⁷ ja *maantieteellinen otanta*, jossa tietyllä alueella syntyneet asiakirjat säilytetään (esimerkiksi 50-luvulla säilytettiin Kelan asiakirjat tietyistä kunnista).⁴⁸

---

⁴⁵ Mäenpää 1994, 181.

⁴⁶ Leppänen 1994, 65

⁴⁷ Leppänen 1994, 69

⁴⁸ Leppänen 1994, 72-73

Kuten jo totesin, seulomisen käsite on yksi keskeisimpiä nykyaikaisen arkistotieteen käsitteitä, ja 1900-luvun alun jälkeen siitä on tullut tärkein arkistonhoitajan taito asiakirjamäärien kasvaessa ja arkistojen siirryttyä yhä enemmän palvelemaan historiantutkijoita hallinnon sijaan. Asiakirjahallinto on näin saanut 1990-luvulta lähtien riskienhallinnan luonteen, kun arkistonhoitajat pyrkivät välttämään riskejä, joissa tärkeitä asiakirjoja menetetään tai ne hautuvat muiden asiakirjojen joukkoon.⁴⁹ Tutkijoiden parissa onkin väitely ja tehty erilaisia tulkintoja seulonnasta ja siitä, kenen ehdoilla seulonta pitäisi suorittaa jo vuosikymmeniä. Sillä vaikka arkisto on vastuussa seulonnasta, arkiston käyttämä arvonmääritys päättää, mitä aineistoa jätetään tutkijoille tutkittavaksi. Täten tutkijoiden parissa on syntynyt keskustelua siitä, onko arkistoilla liikaa valtaa seulonnan suhteen. Voi siis sanoa että seulonta on ollut ehkä kaikista suurin teoreettinen kysymys arkistotieteessä, ja siitä, miten seulonta pitäisi suorittaa, kenen vastuulla se on ja ketä varten ja millä arvonmäärityksellä pitäisi seulonta tehdä, on väännetty kättä jo pitkään arkistotieteessä. Täten eri puolilla maailmaa on kehitetty erilaisia malleja seulontaa varten.⁵⁰

Kaikkia asiakirjoja, joita eri arkistonmuodostajat tuottavat, ei ole siis mahdollista säästää. Joko taloudelliset tai käytännölliset seikat tulevat tielle ja näin vain osa ainutlaatuisesta tiedosta voidaan säästää.⁵¹ Täten arkistoja on seulottava niin, että niistä säilytetään vain se tieto jolla on merkitystä. Arkiston seulonnan tarkoituksena on siis saada arkistoitavasta materiaalista kokonaisuus joka tehostaa arkiston käyttöä, parantamalla sen käyttöä ja etsittävyttä sekä poistamalla turha materiaali arkistosta jolloin säästetään tilaa.

Seulontaan liittyy tiukasti termi arvonmääritys, jolla tarkoitetaan asiakirjojen tieteellisen ja kulttuurisen arvon selvittämistä. Koska vain osa asiakirjoista voidaan säilyttää, on kannattavaa säilyttää vain ne asiakirjat, joilla on jotain annettavaa tieteelliselle tutkimukselle, tai sitten ne, joilla on kulttuurista arvoa.

---

⁴⁹ Henttonen 2015, 18.

⁵⁰ Kukkonen 2006, 4.

⁵¹ Fredriksson 2003, 22

Arvonmääritys on siis asiakirjojen elinaikana tapahtuva prosessi, jossa asiakirja-aineistosta valikoidaan asiakirjoja säilytykseen ja hävitykseen. Tarkemmin sanoen:

”Arvonmääritys on hyväksytyjen seulontaperiaatteiden ja -kriteerien soveltamista tietojen säilytystarpeen (säilytysajan) selvittämiseksi. Arvonmäärityksen yhteydessä päätetään myös tietojen säilytystavasta ja -muodosta.”⁵²

Arvonmääritys on siis seulonnan kannalta hyvin tärkeää, ja tätä kuvastaa se, miten arkistoissa säilytettävällä lähdemateriaalilla on vaikutus siihen, mitä historiantutkimuksessa tutkitaan, mutta vastavuoroisesti historiantutkimus vaikuttaa siihen, miten arvonmääritys kehittyy arkistotieteessä. Arvonmääritys ja seulonta eivät ole siis vain tärkeitä arkistotieteessä, vaan ne myös luovat sen pohjatiedon, minkä perusteella aikaamme voidaan historiallisesti tutkia tulevaisuudessa. Arvonmäärityksen ja seulonnan asema arkistotoimessa on jopa niin suuri, että Suomen arkistolaisissa on aivan oma pykälänsä niille:

*”Arkistolaitoksen tehtävänä on varmistaa kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien asiakirjojen säilyminen ja niiden käytettävyys, edistää tutkimusta sekä ohjata, kehittää ja tutkia arkistointia.”*⁵³

Tässä tutkimuksessa tutkin minkälaista keskustelua seulonnasta ja arvonmäärityksestä käytiin Suomessa valtion virastoille seulontaohjeita suunnitelleessa arkistoinen supistamiskomiteassa vuosina 1947–1963.

Kysymys seulosta ja arvonmäärityksestä on tärkeä, koska nykyään arkistoissa tilan puute on suuri ongelma, ja nykyisellä asiakirjojen arkistointitahdilla tila arkistoissa tulee olemaan merkittävä kysymys myös tulevina vuosina. Lisäksi kasvanut arkistoitavien asiakirjojen määrä on tehnyt ko. asiakirjojen tutkimisen

---

⁵² Lybeck 2006, 56.

⁵³ Arkistolaki 23.9.1994/831, Luku 2. 4§, 12.12.2015
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940831>

hankalaksi. Miten tutkijoilla riittää aikaa kaikkien säästettävien asiakirjojen lukemiseen? Säilytettävien asiakirjojen määrää ei siis pitäisi keinotekoisesti kasvattaa säilyttämällä kenties turhia asiakirjoja, vaan arkistojen tulisi säästää vain sen verta asiakirjoja mitä arkistonhoitajat ja arkistotilat pystyisivät käsittelemään.⁵⁴ Täten kysymys siitä, minkälaisen keskustelun pohjalta Arkistolaitoksen käyttämien seulonta ja arvonmäärittelyn ohjeistukset syntyivät. Lisäksi on hyvä myös tarkastella, vastasivatko näiden seulonta ja arvonmäärittelyohjeistusten pohjalta tehdyt seulontapäätökset ajan arkistotieteen mielipiteitä ja näkökulmia, vai tehtiinkö päätös joistain muista kuin arkistotieteellisistä syistä ja ilman asiantuntijoiden mielipiteiden kuuntelua?

2.3. Aikaisempi tutkimus

Arkistoainesten supistamiskomiteaa on tutkittu vain vähän. Pääosin supistamiskomiteaa on käsitelty yhtenä osana laajempaa tutkimuskenttää. Esimerkiksi Markus Leppäsen tutkimus otannan käytöstä seulonnassa selvitti muun muassa, miten komitea otti huomioon otannan seulontapäätöksissään. Markus Mäenpää on tarkastellut komitean toimintaa vuosina 1947–1959 artikkelissaan ”Arkistoainesten supistamiskomitea maamme seulontakäytäntöjen ja -periaatteiden luojana” joka on lähinnä historiikki komiteasta. Ainoa laajempi tutkimus, jonka olen komiteasta löytänyt, on Elina Kukkosen pro gradu -tutkielma ”Arkistoainesten supistamiskomitean toiminta 1947–70”, jossa Kukkonen tutkii komitean vuosina 1951 ja 1963 tekemiä, lääninhallituksia, nimismiehiä ja poliisilaitoksia koskevia seulontapäätöksiä. Tieteellinen tutkimus komiteasta on siis keskittynyt lähinnä tarkastelemaan komitean historiaa jättäen sen toiminnan analysoinnin vähemmälle. Täten tarkemmalle tutkimukselle ja analysoinnille komitean toiminnasta on tarvetta sen suuren merkityksen takia.

---

⁵⁴ Boles 2005, 5-6

Aikaisempaa analyttistä tutkimusta komitean toiminnasta ei siis ole, mutta aikaisempaa tutkimusta asiakirjojen seulonnasta ja arvonmäärityksestä löytyy hyvinkin paljon. Tämä johtuu siitä, että arkistojen seulonta ja arvonmääritys on keskeinen osa arkistotiedettä. Mielenkiintoista arkistonhoitajien tehtävistä on esitetty jo 1900-luvun alusta alkaen,⁵⁵ mutta seulonnan tutkimus lähti varsinaisesti käyntiin vasta 1930-luvulla ja etenkin toisen maailmansodan jälkeen, kun havahduttiin siihen, että asiakirjamateriaalin määrä kasvoi, eivätkä arkistonhoitajat voineet olla enää vain passiivisia asiakirjojen säilyttäjiä.⁵⁶ Eritoten saksalaiset kunnostautuivat arvonmäärittelyn ja seulonnan tutkimuksen pioneereina 1920-luvulla, koska etenkin Saksassa asiakirjojen määrä kasvoi vauhdilla.⁵⁷ Huomioitavaa on kuitenkin se, että vaikka itse arvonmäärityksen ja seulonnan tutkimus kehittyi merkittävästi vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen, oli sitä harrastettu eri valtioiden arkistoissa paikallistasolla jo 1800-luvulla, eli paikalliset arkistonhoitajat tekivät päätelmiä omien arkistojensa ja kokemuksensa pohjalta siitä mitkä asiakirjat olivat säästettäviä ja mitkä eivät.⁵⁸ Kuitenkin 1940-luvulta lähtien keskustelua seulonnasta ja sen periaatteista on käyty paljon arkistotieteessä. Näin erilaisia seulontateorioita ja näkemyksiä on siis useampia eri ajanjaksoilta, kuten esimerkiksi luvussa 1.3. mainitsemani Jenkinsonin ja Schellenbergin teoriat. Näin aivan kuten Schellenberg kritisoi Jenkinsonin ajattelua ja kutsui tätä vanhaksi fossiiliksi,⁵⁹ niin myös Schellenberg on saanut kritiikkiä osakseen ja hänen ajatuksilleen on esitetty vastalauseita, mutta hänen ajatuksiaan on myös viety eteenpäin.⁶⁰ Seulontateoria ei kuitenkaan lepää vain näiden kahden teoreetikon harteilla, vaan arvonmäärityksen ja seulonnan teoria on myös jakautunut sen suhteen, keiden vuoksi asiakirjoja pitäisi seuloa. Euroopassa, jossa arkistot muodostuivat aikaisemmin hallitusten toiminnasta, on perinteisesti pyritty laillisuuden periaatteeseen, eli asiakirjojen arvonmääritys ja seulonta palvelee hallintoa ja sen työskentelyä.⁶¹ Yhdysvalloissa arkistot palvelevat ennen kaikkea tutkijoita ja näin päämääränä on ollut pragmaattinen tutkijoiden työskentelyn

---

⁵⁵ Boles, 2005. 14–15

⁵⁶ Boles 2005. 3

⁵⁷ Henttonen 2015, 127.

⁵⁸ Lybeck 2016, 160–161.

⁵⁹ Boles 2005, 17.

⁶⁰ Boles 2005, 19–20.

⁶¹ Kukkonen 2006, 5.

helpottaminen säilyttämällä vain tärkeät asiakirjat.⁶² Näin näiden eriävien näkemysten pohjalta seulonnassa ja arvonmäärittämisessä on useita erilaisia menetelmiä, periaatteita ja käytäntöjä, jotka ovat yleisessä käytössä eri puolilla maailmaa.

Aikaisempaa tutkimusta asiakirjojen seulonnasta ja arvonmäärittämisestä on siis paljon, ja tutkimukset tuovat esiin hyvin erilaisia näkökantoja aiheista. Ongelmana on kuitenkin se, että aikaisemmat tutkimukset ovat pikemminkin keskittyneet seulonnan ja arvonmäärittämisen teoreettisiin puoliin kuin käytäntöön.⁶³ Arkistoissa käytännössä tapahtuvaa seulontaa ei ole tutkittu juurikaan ennen 1990-lukua. Koska käytännön seulonnan tutkimus on niin nuorta, siitä ei ole vielä saatavilla moniakaan tutkimuksia, mutta olen silti löytänyt kaksi pro gradu -tutkielmaa arkistojen seulontaperusteista ja arvonmäärittämisestä, joten myös seulonnan ja arvonmäärittämisen käytäntöihin paneutuvaa tutkimusaineistoa on saatavilla. Nämä pro gradu -tutkielmat ovat Liina Kuuselan ”Arkistojen käyttö aineiston arvonmäärittämisen perustana” ja jo aiemmin mainittu Elina Kukkosen pro gradu -tutkielma ”Arkistoinen supistamiskomitean toiminnasta eri valtion virastojen seulontapäätösten analyysistä”. Kukkosen tutkielma on tärkeimpiä lähteitäni, sillä sen aihe on hyvin lähellä omaani. Kukkonen analysoi toimintaa vain kahden seulontakomitean seulontapäätöksen ympärillä, kun taas oma pro graduni keskittyy tutkimaan komiteassa käytyä keskustelua seulontaohjeiden ympärillä.

Tutkimuskirjallisuutta asiakirjojen seulonnasta ja arvonmäärittämisestä on siis saatavilla paljon niin ulkomailta kuin Suomestakin. Vaikka iso osa tutkimuskirjallisuudesta onkin ennen kaikkea teoreettista, myös käytännön tutkimusta löytyy asian tiimoilta. Lisäksi, koska tutkimuksia on tehty jo useiden vuosikymmenien ajan, lähteiden näkökulmat arvonmäärittämiseen vaihtelevat hyvinkin paljon. Täten tutkimuskirjallisuus tarjoaa laajan kuvan seulonnan ja arvonmäärittämisen tapahtumille, ja niiden tutkimiselle teoreettisesta näkökulmasta, mutta myös käytännöllisestä näkökulmasta. Tämä on

---

⁶² Boles 2005, 16.

⁶³ Valtonen 2005, 258

erinomaista, sillä supistamiskomitea toimi arkistotieteessä tapahtuneen murroksen aikana ja täten on oletettavaa että komitean toiminnassa on tapahtunut muutoksia arkistotieteellisen teorioiden kehityksen mukana.

2.4. Lähteet

Tutkimuksen pääasiallisena alkuperäisenä lähdeaineistona toimivat Kansallisarkistossa säilytettävä Supistamiskomitean arkisto ja sen pöytäkirjat ja kirjeet. Komitean pöytäkirjat kirjoitettiin kokouksissa, joita komitea piti vaihtelevin väliajoin toimintansa aikana. Kokouksia oli keskimäärin noin kaksi tai neljä kertaa kuussa, mutta kiireisimpinä aikoina kokouksia voitiin pitää enemmän. Pöytäkirjat ovat hyvin muodollisia. Niissä eri asiat on eroteltu omiin lukuihinsa, joissa tuodaan selvästi esiin mitä asioita kokouksissa käsiteltiin. Pöytäkirjat sisältävät tarkat tiedot niihin osallistuneista henkilöistä. Niihin on listattu paikallaolijat ja myös paikalla olleet asiantuntijat, mainiten myös milloin he poistuivat pois kokouksesta, jos he lähtivät kesken kokouksen. Pöytäkirjat eivät kuitenkaan sisällä tarkkaa kirjausta käydystä keskustelusta, vaan suurimmaksi osaksi pöytäkirjat koostuvat kokousten yhteenvedoista, joihin on kirjattu pääpiirteittäin keskustelussa esitetyt argumentit ja vasta-argumentit ja ketkä niitä esittivät. Usein kuitenkin on vain mainittu että kokouksessa käsitellystä asiasta oli vain keskusteltu ja lopuksi selvitetty mikä oli käydyn keskustelun lopputulos ilman, että ketään puhujia olisi mainittu nimeltä. Välissä pöytäkirjoissa mainitaan kuitenkin jokin tietty puheenvuoro, jolloin puheenvuoron pitäjän nimi on mainittu. Nämä mainitut puheenvuorot ovat olleet kärkkäimpiä tai sellaisia, joissa on nostettu esille jokin tärkeä asia. Pöytäkirjojen perusteella on siis vähintään mahdollista selvittää kaikista tärkeimpien asioiden esittäjät. Asiantuntijoiden lausunnot ovat kuitenkin pöytäkirjoissa aina eritelty hyvin ja asiantuntijat nimetty, joten ne antavat hyvän kuvan siitä, mitä asiantuntijat olivat kokouksissa tuoneet esiin ja mitä he ajattelivat komitean esityksistä tai seulottavista asiakirjoista. Pöytäkirjat ovat pääosin koneella kirjoitettuja, joten niistä saa hyvin selvää, mutta muutaman vuoden ajan (1955–

1958) ne on kirjoitettu käsin. Muutos oli ymmärrettävä, sillä tuona aikana toiminut sihteeri oli hankkinut muistikirjan, johon hän kirjoitti pöytäkirjat, kun taas aiemmat ja myöhemmät pöytäkirjat oli kirjoitettu koneilla erillisille papereille. Komitean lähettämät ja vastaanottamat kirjeet ovat myös hyvin perinteisiä virkamieskirjeitä jotka on kirjoitettu koneella ja jotka mainitsevat vain tärkeät asiat. Näin ollen kirjeet ovat hyviä lähteitä komitean toiminnasta ja siitä miten komitean esityksiin suhtauduttiin. Huomioitavaa on, ettei komitea pitänyt itsellään kopioita lähettämistään kirjeistään ja näin lähetettyjä kirjeitä on komitean arkistossa vain muutamia. Pääosa kirjeistä on siis komitealle saapuneita kirjeitä.

Pöytäkirjat ovat siis hyvin selkeitä, ja niistä käy ilmi, mitä kokouksissa on tehty ja minkälaista keskustelua niissä on pääpiirteittäin käyty. Komitean pöytäkirjoja tutkimalla voimme saada kuvan siitä, millaista keskustelua komiteoissa käytiin kun seulontaohjeita kehiteltiin, minkälaisia mielipiteitä ja ajatuksia niissä esitettiin, keitä kyseisiin kokouksiin osallistui ja minkälaisia olivat eri alojen henkilöiden näkemykset ja odotukset ohjeistukselle. Lisäksi seulontakomitea lähestyi kirjeitse eri virastoja ja asiantuntijoita kysyen näiltä lisätietoja, mielipiteitä, toiveita ja mietintöjä keskusteluissa heränneiden asioiden johdosta. Komitean kirjeet valmisteli komitean sihteeriksi valittu valtion virkamies, ja kirjeet hyväksyttiin komiteassa ennen niiden lähettämistä, eli kirjeet olivat selkeitä virkamieskirjeiksi tarkoitettuja asiakirjoja. Asian laita oli sama myös komitean saamissa kirjeissä, kuten jo mainitsin. Täten seulontakomitean lähettämät ja vastaanottamat kirjeet valottavat seulontapäätösten taustatyötä sekä eri toimijoiden mielipiteitä ja näkökulmia päätösten laatimiseen, eritoten kun näitä kirjeitä lähettivät myös muut kuin vain komitean kokouksiin kutsutut henkilöt. Tämä tarkoitti että muutama otteeseen alemmat virkamiehet saattoivat ottaa komiteaan yhteyttä sen jälkeen kun heidän esimiehensä olivat jo ottaneet komiteaan yhteyttä, ja näin tuoda esiin toisen näkökulman tilanteeseen. Täten komitean arkistot ovat täynnä tietoa komiteassa käydyistä keskusteluista ja niihin osallistuneista henkilöistä, sekä komitean tiedonpyynnöistä sekä kirjeenvaihdosta muihin toimijoihin.

3. Suomen arkistolaitoksen kasvu ja seulonta ennen komiteaa

Suomen arkistolaitoksen historia alkaa Haminan rauhasta 1809 Suomen sodan päätyttyä. Rauhassa Venäjä ja Ruotsi sopivat, että Suomen aluetta koskevat asiakirjat siirrettäisiin Ruotsista Suomeen. Rauhansopimuksen seurauksena Suomen alue erotettiin Ruotsin arkistolaitoksesta, ja Suomesta muodostettiin oma arkistollinen alueensa Venäjän keisarikunnan alaisuuteen. Suomen hallinnon aikaansaamat asiakirjat jäivät Suomeen Senaatin arkistoon, josta muodostui myöhemmin Valtionarkisto.

Suomessa ei ollut omaa arkistolaitosta Ruotsin aikana, ja senaatin arkisto jouduttiin näin muodostamaan tyhjästä. Ruotsin aikana Suomessa syntyneet asiakirjat siirrettiin Tukholman arkistoihin, joten Suomeen ei rakennettu arkistoja asiakirjojen pitempiaikaista säilytystä varten. Täten senaatti keskittyi alkuvaiheessa löytämään asiakirjoille turvalliset säilytyspaikat Suomesta.⁶⁴ Kaikenlainen seulonta jäi siis myöhemmäksi. Vasta 1830-luvulla nousi tutkijoiden parissa kiinnostus senaatin asiakirjoihin, ja vuonna 1843 senaatti päätti, että sen arkistojen vanha, Ruotsin aikainen osa, tuli järjestää.⁶⁵ Tämä oli ensimmäinen tieteellinen arkistoseulonta Suomessa. Sitä seurasi vuonna 1846 annettu senaatin päätös koko arkiston järjestämisestä ja luetteloinnista, sekä työn ohessa tavatun asiakirja-aineiston käytöstä historiantutkimuksessa ”isänmaan hyväksi”, kuten silloinen senaatin talousosaston varapuheenjohtaja L. G. von Haartman sanoi.⁶⁶ Työ ei kuitenkaan alkanut ennen kuin K.A. Bomansson palkattiin järjestämään ja huolehtimaan senaatin arkistosta 31.1.1859. Bomansson ei kuitenkaan tyytynyt vain järjestämään ja huolehtimaan senaatin arkistosta, vaan hän oli huomannut, että arkiston sisältämät asiakirjat olivat hyvin tärkeitä Suomen historiaa tutkiville. Näin ollen hän nimityksensä jälkeen julkaisi ilmoituksen *Finlands Allmänna Tidningin* numerossa 44 23.2.1859, että arkisto oli siitä päivästä lähtien avoinna tutkijoille. Tästä päivämäärästä voidaan katsoa senaatin arkiston aloittaneen toimintansa

---

⁶⁴ Kerkkonen 1988, 14.

⁶⁵ Kerkkonen 1988, 51.

⁶⁶ Kerkkonen 1988, 59–60.

virallisena tutkimuslaitoksena.⁶⁷ Silti vasta seuraavana valtionarkistonhoitajana työskennellyt Reinhold Hausenin aikana valtionarkiston johtosäätöihin kirjattiin että tutkijoiden auttaminen oli tärkeä osa valtionarkiston tehtäviä.⁶⁸

Bomanssonin aikana senaatin arkistoa lähinnä järjesteltiin ja asiakirjoja luettelointiin tutkijoiden palvelemisen lomassa. Arkiston toiminnassa ei siis tapahtunut suuria muutoksia ennen Bomanssonin seuraajan Reinhold Hausenin saatua 18.11.1880 määräyksen ottaa Bomanssonin tehtävät hoidettavakseen tämän sairasloman takia. Virallisesti Hausenista tehtiin valtionarkistonhoitaja 12.5.1883, sillä Bomanssonin silmäsairaus teki paluun töihin mahdottomaksi.⁶⁹

Hausenin ollessa valtionarkistonhoitaja valtionarkisto (Senaatin arkiston nimi oli muutettu valtionarkistoksi 1869)⁷⁰ koki huomattavia muutoksia. Bomansson oli keskittynyt asiakirjojen järjestelyyn ja luettelointiin ja hänen uransa aikana asiakirjat oli saatu jo hyvin järjesteltyä ja luetteloitua. Täten Hausen ei joutunut vain järjestelemään ja luetteloimaan asiakirjoja, vaan hän pystyi myös tutkimaan asiakirjojen säilyttämistä arkistokelpoisesti⁷¹ sekä maakuntien arkistojen kuntoa.⁷² Hausenin aikana arkistolaitos aloitti myös ensimmäistä kertaa laajamittaisen seulomisen. Bomansson oli myös ehdottanut seulontaa ratkaisuna arkistojen tilanpuutteeseen, mutta tällöin senaatti ei ollut vielä antanut lupaa kuin muutaman asiakirjasarjan hävitykseen. Hausen aloitti keskustelun seulonnasta toden teolla, ja jo 30.11.1881 hän oli pyytänyt keskushallituksilta tietoja siitä, mitä niiden asiakirjoja voitaisiin hävittää. Vuosina 1881–83 toimi myös Suomen ensimmäinen ”supistamiskomissio”, jonka tehtävänä oli tutkia, miten eri virastot voisivat seuloa omia asiakirjojaan ja olisiko virastoilla mitään asiakirjoja jotka voisi hävittää.⁷³ Tämä seulontaan perehtyminen huipentui arvovaltaiseen 1897–98 toimineeseen arkistodelegaatioon, jonka kaikki seitsemän jäsentä olivat asiakirjahallinnon

---

⁶⁷ Kerkkonen 1988, 68–70.

⁶⁸ Rastas 1999, 110.

⁶⁹ Kerkkonen 1988, 96, 101.

⁷⁰ Kukkonen 2006, 32.

⁷¹ Lybeck 2016, 134, 149.

⁷² Kerkkonen 1988, 121..

⁷³ Lybeck 2016, 161–162.

ammattilaisia, joiden tehtävänä oli lääninhallituksen, maakunta-arkistojen ja kirkonarkistojen seulonta.⁷⁴ Delegaatio ei kuitenkaan saanut arvovaltaisuudestaan huolimatta aikaiseksi juuri mitään, ja lopulta sortokaudet sotkivat tarkemman perehtymisen seulontaan.⁷⁵ Sortokausien aikana valtionarkisto pyrki lähinnä suojelemaan suomalaisia asiakirjoja pakkosiirroilta Pietariin ja kopioimaan niitä niin paljon kuin pystyttiin. Suomalaiset jäivät kuitenkin asiassa alakynteen, ja ponnekkaasta vastustuksesta huolimatta valtionarkiston vanhemmat aina 1860-luvulle asti ulottuvat asiakirjat lähetettiin Pietariin valtakunnanneuvoston arkistoon vuoteen 1906 mennessä. Kauaa siellä asiakirjat eivät kuitenkaan ehtineet olla, sillä 1904–1905 käydyn Japanin sodan jälkeisessä suojasäässä ministerivaltiosihteerinä toiminut August Langhoff, joka oli keisarin suosiossa, sai suostuteltua keisaria siirtämään aineiston takaisin Suomeen, koska Suomessa se oli tutkijoiden helpommin käytettävänä. Tämäkin päätös ehdittiin kuitenkin kääntää toisen sortokauden alettua, mutta ensimmäisen maailmansodan syttyminen pysäytti asiakirjojen tuomisen takaisin Pietariin. Suomen itsenäistyttyä 1917 ja sisällissodan aikana 1918 valtionarkisto pyrki lähinnä suojelemaan aineistojaan ja rauhan tultua hankkimaan Venäjälle jääneitä asiakirjoja takaisin Suomeen. 1900-luvun alussa suomalainen arkistotoimi kohtasi siis useita kriisejä, jotka pysäyttivät tai hidastivat sen toimintaa ja kehitystä.

Olojen alettua rauhoittua 1920-luvulla arkistolaitos alkoi toden teolla valmistautua palvelemaan Suomen hallintoa sen arkistona. Ongelmaksi nousi eritoten paikallisten arkistojen heikko tilanne. Usein asiakirjoja säilytettiin talojen ullakoilla tai kellareissa tai asiakirjat oli säilöetty virastojen käytäville tai portaiden alle.⁷⁶ Asiakirjojen säilyvyys ei ollut tällaisissa oloissa hyvä. Esimerkiksi yhdessä paikallisarkistossa asiakirjoja löytyi hyllyn päältä pölykerroksen alta. Koska Suomen hallinto kasvoi, myös asiakirjamäärät kasvoivat, ja Helsingissä sijainnut valtionarkisto ei yksin voinut palvella laajenevaa hallintoa. Täten asetettiin vuonna 1924 arkistovaltuuskunta suunnittelemaan maakunta-arkistojen perustamista palvelemaan maakuntia ja niiden hallintoa. Työ tuotti tulosta ja

---

⁷⁴ Lybeck 2016, 218–219.

⁷⁵ Lybeck 2016, 196.

⁷⁶ Nuorteva, Happonen 2016, 144–146.

maakunta-arkistojen perustamiselle annettiin lupa. Niille annettiin oikeudellinen peruste maakunta-arkisto-asetuksella vuonna 1935.⁷⁷ Ensimmäinen maakunta-arkisto avattiin Hämeenlinnaan 1927, ja 1930-luvun aikana avattiin vielä neljä maakunta-arkistoa lisää Turkuun (1932), Ouluun (1932), Mikkeliin (1934) ja Vaasaan (1936). Maakunta-arkistojen avautuminen auttoi asiakirjojen säilytyksessä, sillä jokaiselle arkistolle rakennettiin tilat, jotka suunniteltiin varta vasten arkistoiksi.⁷⁸ Maakunta-arkistot siis tarjosivat asiakirjoille suojapaikan eikä asiakirjoja pitänyt enää säilyttää virastoissa siellä täällä. Toisaalta uusiin arkistoihin ei haluttu ottaa mitä tahansa virastojen asiakirjoja. Näin Suomessa otettiin ensimmäisiä askelia kohti seulontaa, kun maakunta-arkistot pyrkivät ottamaan vastaan vain tähdellisimmät asiakirjat muiden asiakirjojen jäädessä viranomaisten käsiin. Tämä havahdutti valtionarkiston seulonnan realiteetteihin ja painosti sen tekemään jotain seulonnan suhteen.

Myös arkistolakia päivitettiin vuonna 1939, mikä vihdoinkin antoi valtionarkistolle päätäntävällän asiakirjojen hävittämisestä sekä luvan ohjata viranomaisia arkistotoimissa. Laki myös sääti tarkkaan Suomen arkistolaitoksen vallanjaon niin, että valtionarkisto oli toiseksi ylin arkistoinnista päättävä elin Suomessa vain maan hallituksen ollessa sen yläpuolella.⁷⁹ Tosin koska hallitus toimi valtionarkiston suositusten mukaan voi sanoa että valtionarkisto oli käytännössä korkein taho, joka johti arkistotoimia Suomessa.

1900-luvun mullistusten jälkeen Suomi koki jälleen kriisin toisen maailmansodan sytyttyä. Valtionarkisto joutui taas toimimaan kriisitilanteessa, ja sen asiakirjat siirrettiin sodan jaloista turvaan pois Helsingistä. Näissä oloissa valtionarkisto ei pyrkinyt tekemään muuta kuin suojelemaan asiakirjojansa. Näin suomalainen arkistotoimi oli jälleen pysähdyksissä sotien ajan.⁸⁰ Sodan loputtua ja tilanteen rauhoituttua valtionarkisto pystyi taas palaamaan normaaliin toimintaansa ja jatkamaan kehitystä joka oli lähtenyt alulle ennen sotaa. Tärkein tästä kehityksestä oli seulonnan kehittäminen arkistoissa. Siihen oli havahduttu jo

---

⁷⁷ Orrman 1994,10.

⁷⁸ Nuorteva, Happonen 2016, 138–139.

⁷⁹ Orrman 1994, 11; Kukkonen 2006, 33.

⁸⁰ Syrjö 1987, 37.

1930-luvulla kun asiakirjojen määrä arkistoissa kasvoi vauhdikkaasti. Seulontaa tutkimaan valtionarkisto asetti arkistoainesten supistamiskomiteaa edeltäneen Kaarlo Blomstedtin yhden miehen supistamiskomitean jonka tarkoitus oli tutkia seulontaa ja antaa ehdotuksia siitä miten seulontaa tulisi hoitaa Suomen arkistoissa 8.4.1936.⁸¹ Blomstedt luovutti 15.2.1947 raporttinsa, jossa hän suositteli perustettavaksi komitean jonka tehtävänä oli suunnitella seulontaesityksiä suomalaisiin arkistoihin ja virastoihin, sillä tilanne eri virastoissa oli hyvin sekava yhtenäisten seulontaohjeiden puutteen takia. Tämä raportti johti lopulta arkistoainesten supistamiskomitean perustamiseen 18.3.1947.⁸²

---

⁸¹ Mäenpää 1994, 181-183.

⁸² Pöytäkirja ja liitteet arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 18.3.1947, Ca 1, KA.

4. Supistamiskomitean jäsenistö

Kun tarkastelemme historiallisia tapahtumia, emme tarkastele vain itse tapahtumia, vaan myös henkilöitä tapahtumien keskellä ja niiden taustalla. Täten on tärkeää tarkastella henkilöitä, jotka ottivat osaa supistamiskomitean työhön. Koska komitea tuotti seulontapäätöksillään pohjan seulonnalle Suomessa, on tärkeää analysoida, olivatko komiteassa toimineet henkilöt tehtäviensä tasalla sekä arkistoalan asiantuntijoita ja näin valmiita tekemään seulontapäätöksiä asiantuntijuudella. Tärkeää on myös tarkastella miten monimuotoinen joukko toimi komiteassa. Suomen arkistokäytäntö oli vielä lapsenkengissä 1940-luvun lopulla ja tilanne eri virastoissa ja ministeriöissä oli sekava, koska niillä oli erilaiset ohjeet seulontaa varten.⁸³ Siksi oli tärkeää, että komitean muodosti joukko eri alojen asiantuntijoita, jotta komitea olisi varmasti asiantunteva ja ymmärtäisi eri virastojen tarpeet.

Seulontakomitean työssä oli näkyvässä selvästi kolme eri vaihetta, joiden aikana komitean kokoonpano oli hyvinkin erilainen. Siksi olen jakanut tämän luvun kolmeen osaan. Jokaisessa käyn läpi yhden näistä vaiheista ja senaikaisen komitean jäsenet ja heidän asiantuntijuutensa. Ensimmäinen ajoittui komitean toiminnan alusta aina komitean ensimmäisen puheenjohtajan professori Kaarlo Blomstedtin kuolemaan 27.2.1949.⁸⁴ Blomstedtin kuoleman myötä ja professori Yrjö Nurmion otettua vastaan komitean puheenjohtajuus alkoi komitean työpainotteinen toinen vaihe joka loppui 1960 kun komitean jäsenistö muuttui.⁸⁵ Kolmas vaihe, jonka aikana komitean toiminta väheni huomattavasti, ajoittui vuoden 1963 alusta aina komitean lopettamiseen 1970. Lopuksi käyn lyhyesti läpi myös komitean käyttämät asiantuntijat niin sen vakituiset kuin sen kokouksiin kutsumat. En käy kaikkia asiantuntijoita läpi vaan pyrin käsittelemään asiantuntijoiden toiminnan pääpiirteittäin.

---

⁸³ Liite nro 2 arkistoinesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 18.3.1947, Ca 1, KA.

⁸⁴ Liite nro 1 arkistoinesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 28.11.1949, Ca 1, KA.

⁸⁵ Kukkonen 2006, 40.

4.1. Ensimmäinen supistamiskomitea

Seulontakomitean toimintaa edelsi niin sanotun yhden miehen seulontakomitea, jonka valtioneuvosto oli asettanut 8.4.1936. Tämän komitean muodosti yksin valtionarkistonhoitaja professori Kaarlo V Blomstedt, joka huomasi nopeasti, että tehtävä oli yksinkertaisesti liian iso yhdelle henkilölle.⁸⁶ Loppuraportissaan 15.2.1947 Blomstedt ilmoitti valtioneuvostolle, että työn määrän ja laajuuden takia piti asettaa pysyvämpi komitea, jossa oli useampia jäseniä eri virastoista. Näin voitaisiin taata, että seulonnassa vastattaisiin hallinnon, lain ja tutkimuksen tarpeisiin.⁸⁷

13.3.1947 valtioneuvosto päätti Blomstedtin loppuraportin mukaisesti asettaa komitean päättämään asiakirjojen seulonnasta. Komitean jäseniksi kutsuttiin lääninneuvos Y.J. Eskelä Uudenmaan lääninhallituksesta, hallitusneuvos Teini Ahava oikeusministeriöstä, kirkkoneuvos Paavo Kaaran, johtaja M.I. Aspion Posti- ja lennätinlaitoksesta sekä Blomstedtin itse, josta tehtiin komitean puheenjohtaja hänen aiemman toimintansa tähden. Ensimmäisessä kokouksessaan komitea päätti vielä lisätä vahvuuteensa valtionarkistossa työskennelleen⁸⁸ amanuenssi Aulis Ojan, josta tuli komitean sihteeri.⁸⁹ Komitea havaitsi kuitenkin nopeasti, että se tarvitsi myös historiantutkimuksellista näkökulmaa työhönsä. Siksi komitea lähetti 1.2.1949 Suomen Historialliselle seuralle (SHS) pyynnön, että seura valitsisi jäsenistöstään kaksi asiantuntijaa, jotka voisivat toimia komitean luottoasiantuntijoina ja antamaan mielipiteensä seulonnasta historiantutkimuksellisesta näkökulmasta.⁹⁰ SHS päätti valitsemaan Helsingin yliopiston professorit Eino Jutikkalan ja Heikki Wariksen komitean asiantuntijoiksi. He toimivat lopulta niissä tehtävissä koko komitean toiminnan ajan, Jutikkala taloushistorian ja Waris sosiaalhistorian asiantuntijoina.⁹¹ Jutikkala ja Waris eivät olleet kuitenkaan ainoat komitean

---

⁸⁶ Mäenpää 1994, 182–183.

⁸⁷ Liite nro 2 arkistoinesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 18.3.1947, Ca 1, KA.

⁸⁸ Genos, 85.

⁸⁹ Mäenpää 1994, 184.

⁹⁰ Pöytäkirja arkistoinesten supistamiskomitean kokouksesta 1.2.1994, Ca 1, KA.

⁹¹ Nuorteva, Happonen, 237–238; Mäenpää 1994, 193.

käyttämät asiantuntijat. Komitea myös hyödynsi useiden virastojen henkilökuntaa tietolähteinä ko. viraston asiakirjoista, ja käytti etenkin komitean toiminnan alkuaikoina⁹² myös muita historianutkijoita, kuin Jutikkalaa tai Warista, apunaan asiakirjojen seulontaan liittyen.⁹³

Kun katselee listaa komitean jäsenistöstä, on selvää, että kyseessä oli hyvin arvovaltainen ja asiantunteva joukko. Jäsenistöstä jokainen edusti eri virastoa, ja vaikka komitean pahimpana puutteena oli hallinnollisesti keskeisen taloushallinnon jääminen pois komiteasta, Eino Jutikkalan valinta komitean asiantuntijaksi paikkasi tämän ongelman. Ensimmäinen kysymys, joka komitean jäsenistöstä nousee, on arkistoalan ammattilaisten vähäinen määrä. Yhteensä kuudesta komitean jäsenestä ja sen kahdesta vakituisesta asiantuntijasta vain kaksi oli arkistoalalla toimivia henkilöitä, vain neljännes siis. Lisäksi toinen näistä kahdesta toimi komitean sihteerinä, ja hänen tehtävänsä takia emme voi olla varmoja miten tiiviisti hän keskusteluun osallistui. Komitean pöytäkirjoista ilmenee, että komitea maksoi palkkioita ainoastaan Warikselle, Jutikkalalle ja komitean sihteereille. Sihteerin tehtävä oli siis vaativaa, joten voidaan olettaa, ettei hän ehtinyt kokouksissa paljoa sanoa, kun hänen piti kirjoittaa muistiinpanoja pöytäkirjaa varten. Tosin luettuani komitean pöytäkirjoja oli selvää, ettei yksikään komitean sihteeleistä kirjoittanut pöytäkirjoja kovin tarkkaan, vaan ne on laadittu hyvin yleisellä tasolla. Useat pöytäkirjoista ovat myös koneella kirjoitettuja, eli näyttäisi vahvasti siltä, että sihteerit tekivät vain muistiinpanoja komitean kokouksissa ja kirjoittivat pöytäkirjat myöhemmin puhtaaksi. Pöytäkirjat eivät siis anna täyttä varmuutta siitä miten paljon komitean sihteerit pystyivät olemaan äänessä, mutta heidän palkkionsa kertovat, ettei heidän tehtävät olleet yksinkertaisia. Silti oletus on, että arkistoammattilaisten määrä komiteassa, joka työskentelee seulonnan parissa, olisi suurempi, muttei niin suuri, että komiteasta tulisi vain arkistonhoitajien keskinäistä ryhmää. Vastaus tällaiseen jäsenistön suhteeseen löytyy toisen maailmansodan jälkeisen ajan arkistotieteellisestä teoriasta. Sodan jälkeen Euroopassa oli vallalla käsitys, että arkistot piti tehdä hallinnon tarpeiden

---

⁹² Viimeinen merkintä jonkun muun asiantuntijan kuin Jutikkalan tai Wariksen lausunnosta löytyy komitean 9.2.1954 pitämän kokouksen pöytäkirjasta.

⁹³ Kukkonen 2006, 45.

mukaan ja riskejä minimoiden. Tavoitteena oli siis, että kuuntelemalla asiantuntijoita ja eritoten virkamiehiä, jotka olivat hallinnon asiakirjojen asiantuntijoita, seulonnessa pystyttiin välttämään tärkeän ja tarpeellisen asiakirjamateriaalin tuhoutumista, mikä olisi hallinnon tehtävien suorittamisessa tärkeää.⁹⁴ Näin hallinnon tarpeet olivat etusijalla myös komiteassa, ja oli selvää, miksi hallinnon edustajien määrä oli niin suuri komitean ensimmäisessä vaiheessa.

Komitean monipuolinen koostumus oli siis tarkoitettu tuomaan hyvin laajaa asiantuntemusta komiteaan. Sen tähden komitea värväsi myös tarvittaessa eri virastojen henkilökuntaa avukseen tai lähestyi joitain tunnettuja historiantutkijoita, kuten Pentti Renvallia, kun se tarvitsi tarkempaa tietoa asioista. Tämä oli hyödyllistä, sillä taloushallinnon puuttumisen lisäksi komitealla oli ongelmana lain tuntevan henkilön puute komiteassa. Vaikka kaikki komitean jäsenet olivatkin valtion virkamiehiä, niin tuskin heillä oli suurempaa tuntemusta laista, kuin mitä heidän tehtävänsä välttämättä vaativat. Kun komitea aloitti toimintansa erilaisten tilitositteiden seulonnessa, syntyi lainopillinen ongelma. Tilitositteiden todettiin olevan lähteinä erittäin arvokkaita, sillä niiden avulla voitiin tarkastella virkamiesten ja virastojen luotettavuutta.⁹⁵ Täten tilitositteiden säilytys oli myös oikeusturvaa koskeva seikka, ja komiteaa muistutettiin asiantuntijoiden tiimoilta ottaa huomioon myös yksityisihmisten oikeusturva ja edut.⁹⁶ Lakiasiat olivat siis hyvin tärkeitä komitean työssä. Sikäli on erittäin outoa, ettei komitean jäsenistöön kuulunut ketään lainoppinutta vakituisena jäsenenä. Komitea kysyi usein neuvoa lakiasioissa tuomareilta, ja tämä tietysti auttoi, mutta se myös hidasti komitean toimintaa, kun kokouksissa ei voinut suoraan selvittää lakipykälää, vaan lakiasioissa piti odottaa sopivan asiantuntijan lausuntoa. Ottaen huomioon, miten monipuolinen komitean muu jäsenistö oli, tällainen puute on hyvin outo.

---

⁹⁴ Boles 2005, 16, 31.

⁹⁵ Pöytäkirja arkistoinesten supistamiskomitean kokouksesta 2.3.1948, Ca 1, KA.

⁹⁶ Pöytäkirja arkistoinesten supistamiskomitean kokouksesta 13.2.1950, Ca 2, KA.

Erikoista oli myös kirkkoneuvos Kaarnan läsnäolo komiteassa. Kirkollisten asiakirjojen säilytyksestä oli jo päätetty kirkollislaissa, eikä komitean valtuudet ulottuneet kirkollislain tai kirkon piiriin, koska kirkkoherran pääasiallinen asiantuntemus koostui kirkon hallinnosta ja sielunhoidosta. Herää siis kysymys, miksi Kaarna oli edes kutsuttu komitean jäseneksi. Lisäksi komitean valtuudet ulottuivat vain arkistolakiin ja hallinnon ja ministeriöiden asiakirjojen seulontaan, ja sille oli annettu tehtäväksi seulontaohjeiden laadinta vain niille. Mikä oli oikeasti siis Kaarnan tehtävä komiteassa? Kaarnan asiantuntemus ei ollut komitean vastuualueella, eikä hänellä ollut arkisto- tai historiataustaa, joten hän ei voinut tuoda oikein mitään komitean työhön. Kaarna ei ollut myös kovinkaan puhelias mies pöytäkirjojen perusteella, joskin kuten jo totesin pöytäkirjoista ei saanut tietoa yksittäisistä puheenvuoroista, eikä myös siitä, kenen jokin komitean esittämä idea oli. Pöytäkirjoista löytyy kuitenkin joitakin mainintoja jäsenten esiintuomista ehdotuksista ja kysymyksistä, joten voimme saada edes jonkinlaisen käsityksen siitä, miten tuotteliaita komitean jäsenet olivat. Tämän tiedon varassa Kaarna olisi ollut hyvin hiljainen komiteassa. Voisi siis sanoa, että Kaarna olisi ollut komiteassa kuollutta painoa, ja hän näyttää itse tehneen saman johtopäätöksen, sillä hän pyysi eroa komiteasta vuoden 1949 puolivälin aikoihin.⁹⁷ Herääkin kysymys, miksi Kaarnan tilalle ei voitu asettaa esimerkiksi jotakuta lainoppinutta, jolloin komitean asiantuntemuksessa ollut suuri puute olisi tullut korjattua. Yksi selitys oli tietysti, että vuoden 1939 arkistolaisissa määrättiin, ettei ortodoksisen tai luterilaisen kirkon arkistoista voinut hävittää mitään ilman valtioneuvoston hyväksyntää.⁹⁸ Komitea alkoi jo hyvin aikaisessa vaiheessa toimia myös valtioneuvostolta pyydettyjen asiakirjojen hävityspyyntöjen tarkastajana saaden ensimmäisen tällaisen pyynnön jo 7.9.1948, kun Kuopion lääninhallitus pyysi hävityslupaa osalle asiakirjoistaan.⁹⁹ Voi siis olettaa, että Kaarna oli otettu komiteaan kirkollisten asiakirjojen hävityspyyntöjä käsittelyä varten, mutta kun niitä ei pöytäkirjojen perusteella tullut yhtään, Kaarna päätti mieluummin erota komiteasta kuin istua siellä tyhjänpanttina.

---

⁹⁷ Liite nro 1 arkistoinesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 28.11.1949, Ca 1, KA.

⁹⁸ Kukkonen 2006, 16.

⁹⁹ Pöytäkirja arkistoinesten supistamiskomitean kokoukseen 7.9.1948, Ca 1, KA.

4.2. Toinen supistamiskomitea

Komitean puheenjohtaja Kaarlo Blomstedt kuoli 27.2.1949, mikä aiheutti komitean työssä yli puolen vuoden tauon.¹⁰⁰ Komitea jatkoi toimintaansa syksyllä 1949 valtioneuvoston saatua valittua uusi puheenjohtaja komitealle. Uudeksi puheenjohtajaksi oli valtioneuvosto 1.9.1949 määrännyt valtioneuvostonhoitaja professori Yrjö Nurmion. Komitean tauon aikana jäsenistö oli kokenut myös muita muutoksia. Myös läänineuvos Eskelä oli kuollut 23.6. ja kirkkoneuvos Kaarna oli eronnut komiteasta. Löydettyään uuden puheenjohtajan valtioneuvosto oli paneutunut etsimään uusia jäseniä ja 22.9.1949 komiteaan liittyivät FT Martti Kerkkonen valtioneuvostonhoitaja Lauri Kujala. Lopuksi myös komitean sihteeri jouduttiin vaihtamaan, kun sihteerinä toiminut Aulis Oja oli pyytänyt vapautusta tehtävästään ja hänen tilalleen tuli 26.9.1949 FM Y.S. Koskimies.¹⁰¹ Koskimies ei ehtinyt toimia kauaa sihteerinä, vaan hänen tilalleen tuli Kauko Pirinen 1952. Hänet korvattiin jo kuitenkin seuraavana vuonna valtioneuvostonhoitaja Alpo Salmelaan, joka hoiti tehtävänsä komitean loppuun asti paitsi 1961 jolloin hänet oli hetken korvattu Rossilla.¹⁰² Komitean työstä pitämä tauko oli siis pahasti verottanut komitean jäsenistöä, mutta valtioneuvosto uskoi selvästi edelleen komiteaan ja pyrki pitämään sen toiminnassa nimittämällä uusia jäseniä jokaisen komiteasta jättäytyneen tilalle. Toinen komitea oli myös selvästi enemmän painottunut arkistotieteilijöihin kuin edellinen, sillä nyt yli puolet komitean jäsenistä työskenteli arkistossa. Tämä on hyvin suuri muutos edelliseen jäsenistöön verrattuna ja se herättää monia kysymyksiä.

Ensinnäkin herää kysymys miksi jäsenistön voimasuhteet muuttuivat näin paljon? Euroopassa vallalla ollut arkistojen järjestely hallinnon vaatimusten perusteella ei muuttunut ennen 1950-luvun loppua, joten kyseessä ei voinut olla muutos ajan arkistoteoriassa, joka olisi siten vaikuttanut komitean

---

¹⁰⁰ Viimeinen kokous ennen Blomstedtin kuolemaa oli 22.2.1949 ja seuraava vasta 10.10.1949.

¹⁰¹ Liite nro 1 arkistoainesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 28.11.1949, CA 1, KA.

¹⁰² Kukkonen 2006, 40.

koostumukseen.¹⁰³ Mäenpää on tutkimuksessaan tulkinnut, että komitea ajoi arkistolaitoksen asioita eteenpäin, ja näin komitean täyttäminen arkistonhoitajilla olisi ollut arkistolaitoksen tapa tehdä komitean työstä sille sopivaa.¹⁰⁴ Tätä näkökulmaa tukee komitean seulontaehdotusten nopea hyväksyntä valtionarkistossa toisesta supistamiskomiteasta lähtien. Voisi sanoa että valtionarkisto toimi lähinnä kumileimasimena komitean ehdotuksille, koska ne hyväksyttiin lähes aina ilman kommentteja. Arkistolaitoksen vahva edustus komiteassa siis nopeutti seulontatyötä huomattavasti.¹⁰⁵ Lisäksi oma tulkintani on, että komitean työskenneltyä jo melkein kaksi vuotta oli tullut selväksi, ettei komitea tarvinnut kovin montaa asiantuntijaa itse komitean jäsenistössä, vaan se pystyi tarvittaessa käyttämään virastojen henkilökuntaa asiantuntijoina. Virkamiehet yleensä tunsivat lähinnä oman virastonsa toimintatavat, ja näin komitean oli parempi kuunnella eri virastojen asiantuntijoita kuin luottaa hieman yleisluontoisiin päätelmiin. Tässä ongelmaksi tulisi kuitenkin jo aiemmin esittämäni asiantuntijalausuntojen odottelemisen, mutta koska komitea alkoi loppuvuodesta 1949 pitää kokouksia tiheämmin,¹⁰⁶ asiantuntijoiden kuulemisesta tuli huomattavasti nopeampaa.

Toinen mahdollinen syy komitean jäsenistön painottamisessa arkistotieteilijöihin saattoi olla niissä asenteissa, joilla monet virkamiehet suhtautuivat seulontaan. Frank Bolesin mukaan yhdysvaltalaiset arkistonmuodostajat eivät välittäneet seulonnasta, ja näin heidän ratkaisunsa alati kasvaviin asiakirjamääriin toisen maailmansodan jälkeen oli vain hankkia lisää arkistokaappeja, heittää kaikki vanha pois tai vain antaa asiakirjat ilman mitään järjestelyä arkistoille.¹⁰⁷ Tilanne oli hyvin samanlainen myös Suomessa. Heti toimintansa aluksi komitea oli lähettänyt eri virastoille kyselylomakkeen siitä, mitä asiakirjoja virastolla oli, joita näiden mielestään oli mahdollista hävittää.¹⁰⁸ Komitea keräsi virastojen vastauksia aina vuoden loppuun asti. Saatujen lomakkeiden perusteella oli

---

¹⁰³ Boles 2005, 16.

¹⁰⁴ Mäenpää 1994, 194.

¹⁰⁵ Kukkonen 2006, 44–45.

¹⁰⁶ 1947–49 komitea oli kokoustanut noin kaksi kertaa kuussa. Uuden puheenjohtajan alaisuudessa kokoustahti kasvoi noin kertaan viikossa ja monesti komitea saattoi kokoontua useamman kerran viikon aikana.

¹⁰⁷ Boles 2005, 3.

¹⁰⁸ Pöytäkirja arkistoinesten supistamiskomitean kokouksesta 3.6.1947, Ca 1, KA.

hyvin ilmeistä, miten heikosti seulonta oli suomalaisilla viranomaisilla hallussa. Useat virastot katsoivat, ettei heillä ollut mitään hävitettäviä, toiset taas sanoivat, että jopa pöytäkirjat voitaisiin hävittää!¹⁰⁹ Oli siis selvää, että suomalaiset arkistonmuodostajat olivat tasan yhtä pihalla seulonnasta kuin ulkomaiset kollegansa, ja komiteassa olleet hallinnon edustajat näyttävät olleen myös vähemmän selvillä seulonnasta. Esimerkiksi valmistellessa eduskunnan lakivaliokunnalle ehdotusta asiakirjojen julkisuudesta komiteassa käytiin ehdotuksesta kovaa keskustelua, joka ratkesi lopulta äänin 3-2. Äänet jakautuivat juurikin hallinnon ja arkistonhoitajien välille.¹¹⁰ Voisi siis olettaa, että ensimmäisen komitean aikana oli havaittu, että vaikka komitean jäsenistön monimuotoisuus auttoi asiakirjojen ymmärtämisessä, seulonnan ymmärtäminen oli virkamiehille huomattavan vaikeaa. Tämä olisi voinut johtaa vakaviin ongelmiin seulontapäätöksiä tehdessä, jolloin arkistolaitos päätti täyttää komitean arkistoalan ammattilaisilla varmistukseksi komitean työn tason. Vaikka komitean kaikki ”maalliset” jäsenet eivät siis eronneet, niin alakynnessä he eivät olisi voineet estää arkistolaitoksen edustajia tekemästä tarvittavia seulontapäätöksiä, ja vastavuoroisesti arkistolaitoksen edustajat saivat ”maallisilta” jäseniltään erilaisia arkistotieteen ulkopuolisia näkökulmia.

Oma päätelmäni tästä suuresta muutoksesta komitean jäsenistössä on näiden kahden mahdollisuuden yhteistoiminta. Asiakirjoja ei voi ymmärtää kuin niiden omassa kontekstissa, ja seulontaa varten on ymmärrettävä, mitkä asiakirjat pitää valita.¹¹¹ Näin ollen komitea ei voinut työskennellä yksin, vaan se tarvitsi asiantuntija-apua. Virkamiehet, jotka työskentelivät seulottavien asiakirjojen parissa, olivat mitä parhaimpia asiantuntijoita niiden suhteen. Täten komitea ei tarvitsisi hallinnon asiantuntijoita itse komiteaan kuin tarkastelemaan päätöksentekoa ulkopuolisin silmin. Tämä oli tärkeää sillä komitea pyrki toiminnassaan saavuttamaan yksimielisyyden päätösten suhteen, ja koska eri päätöksiä saatettiin puida pitkäänkin kunnes yksimielisyys komitean sisällä syntyi, komitean sisäisen yksipuolisuuden varmistaminen helpotti myös sen

---

¹⁰⁹ Mäenpää 1994, 189–190.

¹¹⁰ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 13.3.1950, Ca 2, KA.

¹¹¹ McIntosh 1998,20.

työtä.¹¹² Lisäksi virastojen ottaminen seulontatyöhön mukaan tarkemmin helpotti valtionarkiston työtä, sillä näin virkamiehet saatiin ymmärtämään seulonnan arvo ja oppimaan ja ymmärtämään seulontaa ja sen käsitteitä. Komitea aloitti toimintansa alussa viranomaisten seulontaa tukeakseen seulontaa koskevan ohjeistuksen työstämisen tavoitteenaan arkistolakiin kuuluvien toimijoiden osallistumisen seulontaan. Näin pyrittiin siihen, että arkistonmuodostajat itse tekisivät seulontaesityksiä, eikä valtionarkiston tarvitsisi tehdä jokaiselle virastolle erikseen seulontasuunnitelmaa.¹¹³

4.3. Kolmas seulontakomitea

Viimeinen suuri muutos komitean jäsenistössä tapahtui vuonna 1960, kun komitean jäsenistöön liittyi lääninneuvos Kurt Riskala ja ylijohtaja Valentin Soinne. Lisäksi vuonna 1961 sihteeriksi tuli noin vuoden ajaksi Rossi kun Alpo Salmela oli hetken kykenemätön toimimaan komitean sihteerinä. Salmela palasi kuitenkin takaisin 1962 ja jatkoi sihteerinä komitean toiminnan loppumiseen asti. Lisäksi Nurmion siirryttyä eläkkeelle 1967 hän jätti komiteassa toimimisen, jolloin virkaatekeväksi puheenjohtajaksi valittiin Martti Kerkkonen. Kerkkonen toimi vain virkaatekevänä puheenjohtajana kunnes hänet määrättiin tehtävään juuri ennen komitean toiminnan loppumista 1970.¹¹⁴ Kolmatta komiteaa vaivasi paljon jäsenistön kato kun jäseniä kuoli tai erosi eläkkeelle siirtymisen johdosta, eikä siihen enää määrätty uusia jäseniä. Kuvaavaa on, että komitean viimeisenä vuonna komiteassa oli jäsenenä vain kolme henkilöä. Puheenjohtaja Kerkkonen, sihteeri Salmela ja Kujala joka oli ehtinyt toimia myös väliaikaisena puheenjohtaja Kerkkosen ollessa estynyt toimimaan.¹¹⁵

---

¹¹² Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 17.10.1950, Ca , KA.

¹¹³ Nuorteva, Happonen 2016, 239–240; Mäenpää 1994, 190.

¹¹⁴ Kukkonen 2006, 40.

¹¹⁵ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 26.1.1970, Ca 8, KA.

Kolmannen ja viimeisen supistamiskomitean toimet voidaan jakaa vielä kahteen erilliseen osaan, vuoden 1963 seulontapäätöstä edeltävään aikaan, joka oli vielä voimakkaan työskentelyn aikaa, ja seulontapäätöksen jälkeiseen aikaan, jolloin komitean toiminta alkoi hiipua voimakkaasti, joskin komitean työt eivät silti loppuneet.¹¹⁶ Oli kuitenkin selvää, että seulontapäätöksen jälkeen komitean varsinainen työ loppui ja komitea siirtyi toimimaan säästöliekillä ja teki vain yksittäisten arkistojen seulontapäätöksiä valtionarkiston pyynnöstä. Komitea ei saanut myöskään koskaan aikaan joutsenlauluksi suunniteltua yleistä seulontapäätöstä virka-arkistojen vähäpätöisempien asiakirjojen seulontaa varten.¹¹⁷ Oli siis selvää, ettei komitea toimintaa katsottu enää yhtä tärkeäksi vuoden 1963 jälkeen kuin se oli ollut ennen sitä. Jo jäsenkato osoittaa, ettei komitean toimintaa katsottu enää niin tärkeäksi myöskään arkistolaitoksen kannalta, jolloin se sai tehtäväkseen lähinnä komitealle rutiininomaisiksi muodostuneita töitä. Mutta miksi näin oli? Miksi komitean jäsenistöä uudistettiin jälleen paljon 1960 mutta kolmen vuoden jälkeen komitea jätettiin tuuliajolle?

Selitys komitean jäsenistön uusimiseen 1960 on selvä. Komitea oli vielä työstämässä seulontapäätöstään, jota oli työstetty jo edellisen päätöksen valmistumisen jälkeen, joten komitean työn viemiseksi loppuun se tarvitsi uutta verta koneistoonsa vanhan kuluttua pois. Se, miksi uudet jäsenet edustivat jälleen hallintoa, muuttaen jälleen komitean dynamiikkaa, on kuitenkin yllättävää. Uskon itse, että vastaus löytyy virastojen ottamisessa mukaan seulontatyöhön 1952. Koska vuoteen 1960 mennessä eri virastot olivat tehneet itse seulontaesityksensä jo noin kahdeksan vuoden ajan, viranomaiset olivat jo hyvin tottuneita seulontasuunnitelmiin, ja koska komitea oli julkaissut seulontaohjeet, myös virkamiehet, tai ainakin asiakirjoista vastaavat virkamiehet, ymmärsivät seulonnan päälle. Näin komitea pystyi kutsumaan jäsenikseen virkamiehiä eikä sen täytynyt turvautua vain arkistonhoitajiin, jotta komiteaan saataisiin tehokasta keskustelua seulonnasta. Näin komitea jälleen pystyi saamaan paremmin yleistä tietoa asiakirjoista ilman, että sen täytyi suoraan heti turvautua viranomaisien asiantuntemukseen. Lisäksi, koska komitean suurin työ oli jo takanapäin ja yleiset seulontaohjeet oli jo julkaistu

---

¹¹⁶ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 21.10.1970, Ca 8, KA.

¹¹⁷ Kukkonen 2006, 44.

1951, komitean työ oli hyvin rutinoitunutta ja toiminnallisuuden aika oli takanapäin.¹¹⁸ Komitea pystyi siis ottamaan jäsenikseen virkamiehiä, joilla ei ollut arkistoalan tai historian koulutusta, sillä heille seulonnan käsitteet eivät olleet tuntemattomia kuten ne olivat olleet virkamiehille 1940-luvun lopulla, kun komitea aloitti työnsä. Komitea pyrki kuitenkin pitämään yllä arkistupuolen jäseniensä ylivallan ja näin estämään komitean ammattitaidon suuren laskun ”maallikkojäseniensä” takia. Näin kolmaskin komitea muodostui suuriltaosin arkistolaitosta edustavista jäsenistä.¹¹⁹

Vaikka komitea kasvatti ”maallikkojäseniensä” määrää ja viranomaiset olivat paljon hanakammin mukana seulonnassa, niin tämä ei kuitenkaan tarkoita, että virkamiehillä oli oikeasti hyvä käsitys seulonnasta. Täten komitea joutui taas tukalampaan paikkaan kuin missä se oli ollut toisessa vaiheessa, kun se pystyi luottamaan jäsenistönsä ammattitaitoon. Eritoten haavoittuvainen oli tutkimuksellinen näkökanta, koska vaikka virkamiehillä oli ohjeistuksen takia ymmärrys seulonnasta, niin tämä ei siltikään tarkoittanut että heillä olisi ollut ymmärrystä tutkimuksen näkökulmasta. Seulontaohjeissa todettiin, että ellei asiakirjasarjaa mainittu hävittämisluelleissa, niin se tuli säilyttää pysyvästi.¹²⁰ Ymmärrys historiasta on tärkeää seulontaan tiukasti kuuluvassa arvonmäärityksessä, sillä arvonmäärityksessä on kyse menneisyyden kytkemisestä nykyisiin tapahtumiin sekä tulevaisuuden tutkimustrendien arvioimisesta.¹²¹ Frank Boles sanookin, että arkistointi alkaa ymmärtämällä miksi ja minkä takia jotain arkistoidaan.¹²² Näin ollen, vaikka viranomaisilla oli kokemusta ja ohjeistus, ei voinut olla varmuutta siitä, ymmärsivätkö viranomaiset kuitenkaan seulonnan päälle. Siksi oli tärkeää, että komitea jatkoi vielä toimintaansa vuoden 1963 seulontapäätöksen luovuttamisen jälkeen ja tämän turvaksi se tarvitsi uusia jäseniä. Tosin komitean jäsenistön väheneminen pikkuhiljaa vuoden 1965 jälkeen antaa kuvan, ettei komitea ollut enää niin suuri tekijä kuin se oli ollut ennen ja näin siihen ei määrätty uusia jäseniä. Tätä vastaan tosin soti valtioneuvoston vuonna 1973 tekemä ehdotus

---

¹¹⁸ Mäenpää 1994, 181.

¹¹⁹ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 20.3.1961, Ca 7, KA.

¹²⁰ Mäenpää 1994, 191–192.

¹²¹ Jimerson 2004, 24.

¹²² Boles 2005, 43.

uuden seulontakomitean muodostamisesta, jonka tarkoituksena olisi ollut seulontaehdotusten tarkastelu ja seulonnan teorian tutkiminen. Tämä ehdotus ei kuitenkaan toteutunut, vaan vastuu seulonnasta jäi valtioneuvostolle.¹²³ Näyttää siis siltä, että valtioneuvosto katsoi tarvitsevansa supistamiskomitean tapaisen toimijan tutkimaan seulontaa, ja siitä oli virhe antaa seulontakomitean kuolla itseksensä. Täten vaikka valtioneuvosto halusi perustaa itsestään erillisen osaston, jonka tarkoituksena olisi ollut vain valvoa seulontaa, ei se tässä onnistunut.

4.4. Komitean asiantuntijat

Koska komitea käytti työssään paljon komitean ulkopuolisia asiantuntijoita, noin 6–7 asiantuntijaa per päätös,¹²⁴ on tärkeää tarkastella myös heitä. Komitea valmisti 18 seulontapäätöstä, joten nopeasti laskettuna komitea käytti noin 120 asiantuntijaa sen toiminnan aikana.¹²⁵ Asiantuntijoista tuli siis komitealle hyvin tärkeä epävirallinen jäsenistö, jonka avulla saatiin eritoten tietoa seulottavista asiakirjoista. Komitean asiantuntijoina toimivat eritasoiset virkamiehet eri virastoista sekä merkittäviä historiantutkijoita. Komitea pyrki siis kuuntelemaan hyvin laaja-alaista asiantuntijajoukkoa kuulemalla niin alempia virkamiehiä kuin myös ihan virastojen johtajia kuten tilastollisen päätoimiston yliaktuaaria Eino Laurilaa.¹²⁶ Näin komitea varmisti saavansa kommentteja seulontapäätöksistä mahdollisimman monesta näkökulmasta. Pöytäkirjojen perusteella komitea konsultoi erityisen usein lainoppineita. Tämä ei ole mikään ihme ottaen huomioon komitean puutteellisen laintiedon sekä sen, että oikeudelliset seikat nousivat useimmiten seulontaesitysten polttavimmiksi puheenaiheiksi. Toinen usein konsultoitu joukko oli historiantutkijat, joilta tiedusteltiin, mitkä aineistot olisivat tulevaisuudessa tärkeitä tutkimuksen näkökulmasta. Erityisesti komitean palveluksessa toimineet asiantuntijat Jutikkala ja Waris olivat ahkerasti mukana

---

¹²³ Nuorteva, Happonen 2016, 241.

¹²⁴ Mäenpää 1994, 193.

¹²⁵ Nuorteva, Happonen 2016, 239.

¹²⁶ Kukkonen 2006, 45.

antamassa arvioitaan aineiston käytettävyydestä historian tutkimukseen, vaikka usein he vain hyväksyivät komitean ehdotukset.¹²⁷

Komitea siis käytti paljon asiantuntijoita, mutta minkälaisia näiden antamat neuvot sitten olivat? Kuten jo totesin muuta jäsenistöä käsitellessä, virkamiehet kyllä tunsivat asiakirjat, joiden parissa he työskentelivät, mutta he eivät ymmärtäneet etenkään komitean alkuvaiheessa seulonnan päälle mitään. Tämä tietysti muuttui vuoden 1952 seulontaohjeiden valmistuttua, jolloin virkamiehet saivat ohjeistuksen siitä, miten seulontaa kuuluisi tehdä. Virkamiesten paikoittain heikko tietotaito ei kuitenkaan ollut ainoa ongelma, vaan välillä virkamiehetkään eivät päässeet yhteisymmärrykseen aineistosta. Esimerkiksi nimismiesten arkistoa seulottaessa ylemmät viranomaiset olivat sitä mieltä, että arkistosta pitäisi säilyttää huomattavasti enemmän, kun taas alemmat olivat hävittämisen kannalla.¹²⁸ Asiantuntijoiden puhuessa siis usein ristiin komitea joutui hyvin usein miettimään tarkkaan tietoja joita he saivat. Tämän takia komitea siirtyi yhä useammin käyttämään metodia, jossa he pyysivät saada nähtäväkseen näytteitä asiakirjoista komitean kokoukseen ja saamaan jonkun kyseessä olevan viraston virkamiehen paikalle vastaamaan kysymyksiin, jotka nousisivat asiakirjoja tarkastellessa. Näin ei kuitenkaan toimittu kaikissa tapauksissa, vaan esimerkiksi Jutikkala ja Waris toimivat niin ansiokkaasti, että komitea luotti heidän sanaansa todella paljon. Tosin he myötäilivät usein komitean mietintöjä ja olivat lähinnä pitämässä historian tutkijoiden etuja silmällä komiteassa.¹²⁹ Komitea arvosti silti selvää ammattitaitoa, mikä on havaittavissa siitä, miten komitea käytti joitain asiantuntijoita useamman kerran. Esimerkiksi komitean tarkastellessa lääninhallituksen asiakirjoja 16.1.–10.2.1950 lääninarkistonhoitaja neiti Bruun oli seitsemän kertaa komitean kokouksessa mukana asiantuntijana.

Komitea ei tyytynyt vain kotimaiseen asiantuntijuuteen, vaan se teki myös yhteistyötä muiden Pohjoismaiden arkistolaitosten kanssa. Eritoten aluksi

---

¹²⁷ Nuorteva, Happonen 2016, 238.

¹²⁸ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 28.3.1950, Ca 2, KA.

¹²⁹ Nuorteva, Happonen 2016, 238.

komitea oli yhteydessä Ruotsin ”1940 års arkivsakkunniga” asiantuntijalautakuntaan, joka oli toiminut myös komitean alkuperäisenä innoittajana ja jota Blomstedt oli käyttänyt mallina ehdottaessaan komitean perustamista loppuraportissaan.¹³⁰ Kaavailtiinpa komiteassa vuonna 1948 lääninneuvos Eskelälle mahdollisuutta tehdä opintomatka Tukholmaan tapaamaan tätä lautakuntaa ja selvittämään ruotsalaisia seulontamenetelmiä. Tämä opintomatka ei kuitenkaan koskaan toteutunut rahoituksen puutteen takia, mutta myöhemmin vuonna 1952 komiteaan tuli vieraaksi tanskalainen arkistonhoitaja Harald Jörgensen Tanskan valtionarkistosta.¹³¹ Nämä yhteydet olivat tärkeitä, sillä sekä Ruotsissa että Tanskassa oli herätty seulonnan moderneihin vaatimuksiin jo ennen Suomea ja näin molemmat maat olivat työssään Suomea pitemmällä. Esimerkiksi Ruotsissa oli ollut jo seulontakomitea 1920-luvulla.¹³² Lisäksi läheisempi sijainti ja paremmat yhteydet Keski- ja Länsi-Eurooppaan takasivat, että Tanska ja Ruotsi saivat Suomea nopeammin uudet vaikutteet ja ideat seulonnasta ja arkistotieteestä ylipäätään. Lisäksi mm. Ruotsissa oli tehty jo virheitä seulonnassa, joiden seurauksena asiakirjoja, joiden ei olisi pitänyt tuhoutua, oli hävitetty.¹³³ Näin ollen yhteydet muiden Pohjoismaiden arkistolaitoksiin olivat komitealle erittäin hyviä lähteitä uusimpaan arkistotieteen tutkimukseen sekä tiennäyttäjiä, jotka myös varoittivat astumasta sudenkuoppiin. On silti ihmeellistä miksi nämä yhteydet ajoittuivat vain komitean alkuaikoihin. Voisi ajatella, että Suomen arkistolaitos pyrki pitämään suomalaisen seulonnan periaatteet suomalaisina sen sijaan, että se olisi ottanut liikaa mallia muista. Tämä on hyvin epätodennäköistä, sillä tiede on aina kansainvälistä, eikä Suomessa pyritty estämään ulkomaisia vaikutteita ideologisista syistä kuten esimerkiksi Neuvostoliitossa. Jimerson sanoo, että arvonmääritys on osa isompaa kollektiivista muistia ja tapahtumien yhdistämistä menneisyyteen ja näin antavat vallan muistoja ja historiaa kohtaan.¹³⁴ Seulonta muokkaa siis historiaa ja jokainen maahan pyrkii itse muodostamaan oman historiansa, eikä anna vain jonkun toisen maan kirjoittaa omaa historiaansa. Pelkäsikö siis Suomen arkistolaitos liiallista ulkomaista näkökulmaa Suomen seulontaan vai mikä oli yhteyksien katkeamisen taustalla? Tuskin, sillä

---

¹³⁰ Mäenpää 1994, 184

¹³¹ Kukkonen 2006, 41.

¹³² Mäenpää 1994, 183.

¹³³ Henttonen 2015, 123.

¹³⁴ Jimerson 2006, 23–24.

arkistotieteessä kansainvälisessä keskustelussa olivat itse seulonta ja sen teoria. Se, miten eri arkistonmuodostajat toimivat seulonnan suhteen oli heistä itsestään kiinni, ja näin suomalaisten ei tarvinnut pelätä, että ulkomaalaiset kommentoisivat asiakirjoja, joita hävitettiin tai säilytettiin. Varsinainen syy vähäiseen yhteistyöhön muiden Pohjoismaiden seulontakomiteoiden kanssa oli todennäköisesti rahan puute, ja kun nähtiin, miten Eskelän matkalle kävi, ehkä muiden maiden arkistolaitoksilla ei myöskään ollut varoja komitean vaatimaan yhteistyöhön. Puhelin ja kirjeet olisivat voineet olla yhteydenpidon välineitä, mutta ongelmiksi nousivat keskinäisen yhteydenpidon hitaus ja selventävien kysymysten esittäminen. Täten puhelinsoitot ja kirjeenvaihto eivät voineet korvata matkoja, jossa tärkeää ei ollut vain keskustelu itse seulonnasta vaan myös se, millaisia seulottavat asiakirjat olivat, merkitsi. Arkistonhoitajat eivät voineet noin vain lähetellä asiakirjoja toisilleen, jotta toinen osapuoli saisi kunnon ymmärryksen seulonnasta, ja näin yhteydenpito jäi vain hyvin päällisiin asioihin. Tämä oli ehkä supistamiskomitean työn suurin puute, sillä yhteistyöllä eri maiden seulontakomiteat olisivat varmasti saaneet aikaan paljon enemmän kuin mitä ne nyt saivat aikaan.

5. Supistamiskomitean toiminta

Nyt kun komitean jäsenet ja asiantuntijat on käyty läpi, voimme aloittaa itse komitean työskentelyn tarkastelemisen. Toisin kuin jäsenistö, itse komitean toimintaa ei voi jakaa samoihin kolmeen vaiheeseen, sillä komitea työskenteli samojen tehtävien parissa läpi toimintansa ja näin en voi jakaa komitean toiminta-aikaa komitean jäsenistössä tapahtuneiden muutosten mukaisesti. Vaikka komitean jäsenistössä tapahtuikin suuria muutoksia, komitealla oli silti tehtävänsä joita se ajoi eteenpäin muutoksista huolimatta. Täten on parempi tarkastella komitean työskentelyä eri tutkimuskysymysten mukaisesti. Olen siksi jakanut tämän komitean toimintaa käsittelevän luvun kolmeen eri alalukuun. Ensimmäinen alaluku käsittelee sitä, miten komitea työskenteli ja minkälaista keskustelua komiteassa syntyi eri seulontaesitysten valmistelussa. Toisessa käsittelen, miten komitean lopulliset seulontaesitykset hyväksyttiin valtion virastoissa ja laitoksissa sekä valtionarkistossa ja ehdottiko mikään taho näihin muutoksia. Kolmannessa ja viimeisessä alaluvussa tarkastelen, miten seulontaesitysten katsottiin palvelevan viranomaisten ja tutkijoiden tarpeita.

Ensin on kuitenkin hyvä tarkastella lyhyesti, miten komiteassa työskenneltiin yleisesti. Tämä auttaa ymmärtämään keskustelua. Komitealla oli kaksi päätehtävää, suunnitella yleisiä seulontaohjeita valtion virastoille ja laitoksille sekä tutkia ja kommentoida eri virastojen ja laitosten omia seulontaesityksiä. Koska valtion virastot ja laitokset joutuivat arkistolain nojalla hyväksymään seulontaesityksensä valtionarkistolla, nämä esitykset tulivat valtionarkistolle, joka luovutti ne eteenpäin komitealle. Kun esitys oli saapunut komitealle komitea ensin tarkasti sen, minkä jälkeen komitea pyrki tarkastamaan esityksessä seulontaan ehdotettuja asiakirjoja. Yleensä heti ensimmäisessä kokouksessa oli paikalla myös kyseessä olleen viraston virkamies, joka pystyi antamaan kokonaiskuvan seulottavaksi esitetyistä asiakirjoista ja vastaamaan esiin tuleviin kysymyksiin. Komitean saatua tarvittavat perustiedot se siirtyi keskustelemaan mahdollisista toimista ja siitä, mitkä asiakirjat piti säilyttää ja mitkä hävittää ja vastasiko seulontaesitys komitean mielteitä. Komitea lähetti myös pyynnön saada mielipiteen asiakirjoista ja niiden historiallisesta arvosta

Suomen Historiallisen Seuran asiantuntijoille Jutikkalalle ja Warikselle, sekä tarvittaessa myös muille asiantuntijoille. Asiantuntijoiden mielipiteitä odotellessa komitea paneutui työhön ja selvitti, miten seulonta kuuluisi hoitaa. Yleensä komitealla oli jo valmiina alustava ehdotus seulonnasta kun asiantuntijat saapuivat komiteaan kommentoimaan asiakirjoja, tai heidän lähetettyään mielipiteen kirjallisena. Jos asiantuntija oli paikalla kokouksessa, heidän oli mahdollista kommentoida tarkasti asiakirjoja ja ehdotusta. Tämä mahdollisti ehdotuksen nopean muokkauksen tarvittaessa. Lopuksi, kun ehdotus oli hyväksytty komitean jäsenien keskuudessa, ehdotus annettiin valtionarkistolle hyväksyttäväksi.

5.1. Keskustelu ja työskentely komiteassa

Komitean ensimmäiset kokoukset olivat keskustelun suhteen veimeita, koska komitea pyrki lähinnä päättämään omasta nimestään sekä tehtävistään. Varsinaisiin toimiin komitea ryhtyi vasta 16.4.1947 kun päätettiin, että komitea lähettäisi virastoihin niiden tiliasiakirjoista yleisen seulontaesityksen, johon pyydettiin viranomaisilta mielipiteitä.¹³⁵ Komitea päätti aloittaa tiliasiakirjoista, sillä ne veivät eniten tilaa arkistoissa ja olisivat yhtenäisen luonteensa takia helppo kohde seuloa. Lisäksi Blomstedt oli jo ehtinyt perehtyä aineistoon oman yhden miehen komiteansa aikana.¹³⁶ Tiliasiakirjojen seulonnasta saatiin esitys nopeasti valmiiksi, ja se lähetettiin eteenpäin lausuntoja varten jo 19.4.1947. Ehdotusta pidettiin hyvin radikaalina, ja monet viranomaiset ja asiantuntijat huomauttivat, että esityksessä ehdotetut seulonnat olisivat hävittäneet useita tärkeitä asiakirjoja kuten palkkalistoja ja muita oikeushallinnollisia asiakirjoja.¹³⁷ Komitea aloitti siis toimintansa vauhdilla lähettämällä ensimmäisen ehdotuksensa vain 31 päivää komitean perustamisen jälkeen. Komitea ei kuitenkaan työskennellyt niin ripeästi kuin lyhyt aika voisi olettaa. Kuten sanottu Blomstedt oli aiemmin jo perehtynyt tiliasiakirjoihin, ja vuoden 1946

---

¹³⁵ Pöytäkirja arkistoinesten supistamiskomitean kokouksesta 16.4.1947, Ca 1, KA.

¹³⁶ Kukkonen 2006, 41.

¹³⁷ Mäenpää 1994, 186.

arkistokokouksessa läänintilejä oli myös pohdittu, joten pohjatyötä tiliasiakirjojen suhteen oli tehty jo ennen komitean perustamista. Kuitenkin esityksen saamasta palautteesta voi huomata, ettei komitealla ollut siltikään kunnon ymmärrystä siitä minkälaisia asiakirjoja tilitositteet sisälsivät, ja näin esitykseen jäi suuria aukkoja ja laiminlyöntejä. Komitea oli aloittanut toimintansa vauhdilla, mutta se oli ottanut liian nopean lähdön eikä ollut huomannut, mitä se ehdotti seulottavaksi. Komitea otti ensimmäisen esityksen palautteen huomioon seuraavissa toimitissaan.

Komitean ensimmäisen seulontaesityksen palautteen perusteella komitea päätti toden teolla tutustua arkistoissa oleviin asiakirjoihin ennen kuin se antoi niistä seulontaesityksiä. Komitea lähetti 3.6.1947 valtion virastoihin ja laitoksiin kyselyn, jossa kysyttiin, minkälaisia hävitettäviä asiakirjoja niiden arkistoissa oli.¹³⁸ Komitea selkeästi halusi välttää aiemman virheensä ja halusi perusteellista tietoa siitä, minkälaisia asiakirjoja oltiin seulomassa. Seuraavat viisi kuukautta komitea odotteli ja selvitteli saamiaan vastauksia, ja sen jäsenet kävivät eri virastoissa ja laitoksissa tutustumassa tilitositteisiin. Komitea teki perusteellista työtä saadakseen kaiken tarvittavat pohjatiedon seulontaesitystä varten, ja 9.12.1947 komitea ilmoitti, että pohjatyö oli tehty loppuun ja komitea vetäytyi työstämään seulontaesitystä.¹³⁹ Nopeasti komiteassa huomattiin, että osa aineistosta oli oikeudellisesti hyvin arkaluontoista. Ahava ehdotti että tällaisten asiakirjojen seulontaan tarvittaisiin joku oikeusministeriön virkamies valvomaan seulontaa.¹⁴⁰ Mainitsin luvussa 4.1., että komitean jäsenistö oli aluksi monipuolinen ja vasta 1949 arkistolaitoksen edustus otti ylivallan. Voidaan olettaa, että komitean monipuolinen koostumus ei ollut vain hallintoa palvelevan arkistokulttuurin sanelema. Näyttäisi, että tarkoitus oli myös, että komitea olisi tarpeeksi monipuolinen, jottei se tarvitsisi ulkopuolista apua seulontaesityksiä varten. Näin komitea voisi tehdä päätökset itse kuunnellen mahdollisimman vähää määrää ihmisiä ja esitykset saataisiin mahdollisimman nopeasti valmiiksi. Tätä päätelmää tukee myös ensimmäisen seulontaesityksen nopea valmistelu ja se, ettei komitea kuunnellut yhtään asiantuntijaa sitä

---

¹³⁸ Pöytäkirja arkistoinesten supistamiskomitean kokouksesta 3.6.1947, Ca 1, KA.

¹³⁹ Liite nro 1. arkistoinesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 9.12.1947, Ca 1, KA.

¹⁴⁰ Pöytäkirja arkistoinesten supistamiskomitean kokouksesta 17.2.1948, Ca 1, KA.

tehdessään. Ensimmäisen esityksen saama palaute ja Ahavan 9.12.1949 tekemän huomautuksen jälkeen komitealle selkeni, että sillä ei ollut yksin tarvittavaa ymmärrystä seulontaesitysten tekemiseen, vaan se joutui tukeutumaan myös komitean ulkopuolisiin asiantuntijoihin. Tämä myös tukisi päätelmää, että komitean jäsenistöä uudistettaessa vuonna 1949 hallinnon edustajien määrää komiteassa leikattiin ja arkistolaitoksen edustajien määrää nostettiin koska komitea tukeutui ulkopuolisiin asiantuntijoihin asiakirjoihin tutustumiseen ja näin komitealle jäisi vain seulonnan pohtiminen.

Komitean toiminta muuttui siis paljon vuoden 1948 alusta lähtien. Asiantuntijat tulivat komitean kokouksiin esittelemään oman virastonsa asiakirjoja ja vastaamaan komitean kysymyksiin asiakirjoista ja niiden sisältämästä tiedosta. Lisäksi asiantuntijoilta kysyttiin myös asiakirjojen sisältämän tiedon tutkimuksellista arvoa. Esimerkiksi komitean kuultavana ollut professori Hugo Pipping totesi, että valtion virastojen tiliositteilla oli suuri arvo tutkimukselle niiden luotettavuuden ja järjestelmällisyyden takia.¹⁴¹ Komitea muuttui kuitenkin ylivarovaiseksi asiantuntijoiden kanssa ja jo 6.4.1948 Ahava ehdotti, että työn alla oleva seulontaesitys voitaisiin lähettää virastoihin lausuntakierrokselle. Ehdotus torjuttiin komiteassa, sillä muut komitean jäsenet kokivat, että koska virastoilta oli saatu palautetta edellisestä ehdotuksesta ja komitea oli jo suorittanut suuren kyselyn virastoille, niin vielä ei ollut aika tuoda virastoja taas mukaan.¹⁴² Toinen esimerkki komitean ylivarovaisuudesta oli ajatus, ettei mitään asiakirjoja hävitettäisikään, vaan tarpeettomat asiakirjat arkistoitaisiin arkistovarikoihin. Tämä ajatus kaatui lopulta sopivien tilojen puutteeseen sekä uusien asiakirjojen syntytahtiin, joka tarkoitti, ettei arkistovarikoissa yksinkertaisesti olisi riittänyt tila kaikille niihin säilöittäville asiakirjoille. Ajatuksesta luovuttiinkin siis vuoden 1949 loppuun mennessä.¹⁴³ Komitean koostumus tuotti siis selkeästi ongelmia komitean toimintaan, koska nämä ylivarovaiset ehdotukset tulivat juurikin komitean hallinnollisen puolen jäseniltä. Tosin on huomioitava, että Ahava oli oikeusministeriön virkamies, ja täten hänen erikoisalansa oli laki, joten hän toi varmasti komitean kokouksissa esiin

---

¹⁴¹ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 2.3.1948, Ca 1, KA.

¹⁴² Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 6.4.1948, Ca 1, KA.

¹⁴³ Kukkonen 2006, 43.

oikeudelliset näkökulmat. Komiteassa oli kuitenkin vastakkainasettelu hallinnon ja arkistolaitoksen välillä, ja kuten Frank Boles sanoi, toisen maailmansodan jälkeen virkamiehet ratkaisivat asiakirjamäärien kasvun hankkimalla lisää arkistokaappeja.¹⁴⁴ Arkistovarikko oli sama idea vain isommassa skaalassa. En kuitenkaan kiellä, etteivät komitean ”maallikkojäsenet” tehneet ehdotuksiaan hyvissä tarkoituksissa. Hallinnon edustajina he pyrkivät takaamaan oikeudellisen vakauden säästämällä mahdollisimman paljon asiakirjoja, vaikka tämä tuottikin arkistoille ongelmia tilan suhteen. Käsittelen tätä komiteassa syntynyttä kiistaa oikeudellisista seikoista tarkemmin luvussa 5.3.

Nurmion puheenjohtajuuden aikana komiteassa käyty keskustelu ja toiminta muuttuivat lopulta hyvin vähän. Nurmio oli selkeästi paljon varovaisempi puheenjohtaja kuin Blomstedt ja hänen puheenjohtajuuden aikana komitean asiantuntijoiksi saapuivat Heikki Waris ja Eino Jutikkala. Heistä tuli erottamaton osa komitean toimintaa, ja komitea käytti kaikki omat esityksensä ja komiteaan tulleet seulontaesitykset Wariksen ja Jutikkalan kautta. Nurmion aikana komitea myös lopetti hätäilyn esityksien kanssa. Kaikki esitykset käytiin tarkasti läpi, ja komitea halusi nähdä asiakirjoja seulottavasta arkistosta ennen kuin se alkoi tehdä mitään yksityiskohtaisia päätöksiä seulonnasta.¹⁴⁵ Myös Ruotsin esimerkin vaikutus tuli enemmän esiin Nurmion puheenjohtajuuden aikana. Toki Ruotsi oli ollut alusta lähtien esikuvana komitealle, olihan vastaavanlainen komitea aloittanut toimintansa Ruotsissa jo 1940. Elina Kukkonen toteaaakin että Suomen komitea oli eritoten sen toiminnan alussa yhteydessä Ruotsin komiteaan, mutta pöytäkirjojen perusteella tämä yhteydenpito ei näytä tuottaneen tulosta ennen kuin myöhemmin 1950-luvulla.¹⁴⁶ Voi olla, että koska työskentely oli Ruotsissakin hidasta, komitea lähinnä keskusteli Ruotsin komitean kanssa seulonnan teoriasta ja päätti ottaa kunnolla Ruotsista mallia vasta kun siellä oli tehty varsinaisia päätöksiä. Tätä päätelmää tukee se, että useaa Suomessa tehtyä seulontaesitystä edelsi samanlainen jo aiemmin Ruotsissa tehty esitys.¹⁴⁷

---

¹⁴⁴ Boles 2005, 3.

¹⁴⁵ Pöytäkirja arkistoinesten supistamiskomitean kokouksesta 12.6.1957, Ca 5, KA.

¹⁴⁶ Kukkonen 2006, 41.

¹⁴⁷ Kukkonen 2006, 44, 51.

Toinen iso asia, josta heräsi keskustelua komiteassa Nurmion puheenjohtajuuden aikana, oli ennakoiva seulonta. Kukkosen mukaan pöytäkirjat eivät anna minkäänlaista kuvaa siitä, että komiteassa olisi keskusteltu seulonnasta, mutta olen asiasta eri mieltä.¹⁴⁸ Ennakoiva seulonta oli kaikille paras ratkaisu, ja se otettiin Ruotsin arkistolaitoksessa käyttöön aikaisemmin kuin Suomessa, koska katsottiin, että vain ennakoiva seulonta pystyi tehokkaasti vähentämään kertyviä asiakirjamääriä.¹⁴⁹ Komitean yhteyksien avulla komitea omaksui tämän tavan ja pyrki siihen, että virastot ja laitokset suorittivat seulonnan, sillä he tunsivat parhaiten omat asiakirjansa.¹⁵⁰ Hyvä esimerkki tästä pyrkimyksestä ohjata virastot itse tekemään seulontasuunnitelmansa oli tapaus, jossa sisäministeriö lähestyi komiteaa ja pyysi komitean tekemään heille supistussuunnitelman. Komitea vastasi sisäministeriölle suoraan, että tämän tehtävänä oli laatia oma suunnitelmansa, jonka se sitten voi antaa komitealle tarkistettavaksi.¹⁵¹

Koska komitean tarkoituksena oli suunnitella seulontaa, arkistolaitos antoi sille tarkistettavaksi kaikki sille tulleet seulontaesitykset. Tämä kasvatti tietysti komitean työtaakkaa mutta antoi samalla komitealle arvokasta tietoa ja kokemusta eri virastojen asiakirjoista ja siitä, miten niitä voisi seuloa. Näistä eri päätöksistä tulikin lopulta iso osa komitean työtä, ja komitea laati lopulta 13 eri seulonnan yleispäätöstä eri virastoille ja laitoksille ja kävi läpi useampia kymmeniä yksittäisiä seulontaesityksiä.¹⁵² Komitea noudatti näiden yksittäisten seulontaesitysten tarkistamisessa samaa kaavaa kuin laajempien seulontaesitysten tekemisessä. Komitea tutustui asiantuntijan avulla viraston asiakirjoihin ja tarkasti, mitä viraston ehdotus ehdotti seulottavaksi. Tämä tarkoitti, ettei komitean tarvinnut tehdä kaikkea työtä itse, vaan se pystyi rakentamaan mielipiteensä jo valmistellun perustan päälle. Ongelmaksi nousi tosin jälleen viranomaisten tietämättömyys seulonnasta. Erityisesti korkeassa esimiesasemassa olleet virkamiehet vastustivat seulontaa ja usein myös pyörsivät alaistensa esityksiä siitä mitä asiakirjoja pitäisi hävittää. Kuvaava oli,

---

¹⁴⁸ Kukkonen 2006, 68.

¹⁴⁹ Mäenpää 1994, 183.

¹⁵⁰ Nuorteva, Happonen 2016, 239–240.

¹⁵¹ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 28.9.1951, Ca 2, KA.

¹⁵² Kukkonen 2006, 43–44.

että eräs virkamies kommentoi seulontaesitystä yksityishenkilönä vaikka ylijohtaja oli hänen kanssaan pääkohtien suhteen samaa mieltä.¹⁵³ On siis muistettava, että aina kun komitea keskusteli saamistaan seulontaehdotuksista niin keskenään kuin asiantuntijoidensa kanssa keskustelun aiheena oli seulonta, sillä näissä keskusteluissa käytiin läpi oliko komitealle tullut suunnitelma sovelias ja olivatko siinä esitetyt hävitykset ja säilytysajat sopivia. Täten komiteassa keskusteltiin melkein koko ajan käytännön seulonnasta! En tiedä, tarkoittaako Kukkonen seulonnan teoriaa, mutta hän on väärässä väittäessään, ettei komitea olisi keskustellut seulonnasta.¹⁵⁴

Keskustelu komiteassa ei muuttunut enää suuresti komitean loppuaikana. Muutokset tapahtuivat pikemminkin esitetyissä puheenvuoroissa, sillä komitean jäsenistön vähetessä myös komiteassa käydyt keskustelut vähenivät pöytäkirjojen perusteella. Viimeisissä vuoden 1963 seulontapäätöksen jälkeisissä pöytäkirjoissa on enää tuskin yhtään merkintää käydystä keskustelusta. Tämä on tosin ymmärrettävää, sillä komiteassa oli sen lopussa enää vain kolme jäsentä, joista kaikki olivat eläkkeellä.¹⁵⁵ Vaikka komitea vielä virallisesti toimi ja suunnitteli vielä yhtä yleisluontoista seulontapäätöstä se ei enää kokoontunut yhtä usein, ja vuoden 1963 jälkeen sen pöytäkirjat olivat hyvin mitättömiä koostuen enää lähinnä vain lyhyistä selvityksistä siitä, mitä komitean kokouksissa tehtiin. Komiteassa käyty keskustelu siis painottui lähinnä sen toiminnan aktiivisimpaan osaan eli, vuosien 1948 ja 1963 välille ja eritoten aikaan ennen ensimmäisen seulontapäätöksen julkaisua.

5.2. Seulontaesitysten hyväksyminen

Kuten jo aiemmin mainitsin, kaikki komitean toimintaa tutkineet ovat huomioineet, että komitean päätökset hyväksyttiin valtioneuvostossa suoraan

---

¹⁵³ Pöytäkirja arkistoinesten supistamiskomitean kokouksista 18.11.1949 ja 28.3.1950, Ca 1 ja Ca 2, KA.

¹⁵⁴ Kukkonen 2006, 68.

¹⁵⁵ Kirje arkistoinesten supistamiskomitealle 5.10.1970, Ea 1, KA

komitean siihen omanneen vahvan kytköksen takia. En löytänyt itse yhtään tilannetta, jossa valtionarkisto olisi lähettänyt takaisin komitean käsittelemän seulontaesityksen ja pyytänyt muutoksia siihen. Ei pidä kuitenkaan ajatella, että kyseessä oli vain hyvä veli -verkosto, sillä komitea teki tehokasta työtä ja sen päätökset perustuivat perusteelliseen työhön, jossa oli kuunneltu asiantuntijoita ja tutustuttu tarkasti asiakirjoihin. Työ oli siis hyvin suunnitelmallista, ja vaikka komitea suositteli usein laajojakin seulontoja, se oli silti työssään konservatiivinen eikä pyrkinyt ensimmäisen, virkamiesten kritisoiman, esityksen jälkeen kovinkaan laajoihin seulontatoimiin. Tilannetta auttoi myös se, ettei kenelläkään ollut vielä tällöin selvyyttä siitä, miten laaja viranomaisten asiakirjamäärä todellakin oli.¹⁵⁶

Myös virastot hyväksyivät komitean ehdotukset pääpiirteittäin. Tässä oli tärkeässä osassa se, että virastot ja laitokset laativat itse omat seulontaesityksensä komitean julkaisemien seulontaohjeiden perusteella.¹⁵⁷ Täten kun virastot ja laitokset lähettivät seulontaesityksensä komiteaan, ne olivat jo suurin piirtein komitean ohjeistuksen mukaisia. Komitean ei siis tarvinnut kuin lähinnä tarkastaa, oliko seulontaesityksessä hävitettäväksi ehdotettujen asiakirjojen joukossa jotain tutkinnallisesti tärkeää materiaalia, tai oliko jonkin asiakirjaryhmän säilytysaika liian lyhyt viranomaisten oikeusturvan näkökulmasta. Näistä asiakirjoista ei keskusteltu pelkästään komiteassa keskenään, vaan komitea pyrki aina kuuntelemaan myös seulontaesityksen tehneen virastossa tai laitoksessa työskentelevää virkamiestä. Näin myös virasto sai sanoa mielipiteensä komiteassa seulontaesityksestä annettuihin kommentteihin. Tämä vuorovaikutus ja asiantuntijoiden mukanaolo antoivat komitean työlle arvovaltaa, ja näin virastot hyväksyivät komitean esitykset suurimmilta osilta.

Lopuksi on tärkeää huomioida, miten komitea pyrki kiertämään valtionarkiston hyväksynnän seulontaohjeilleen. Koska vuoden 1939 arkistolaki antoi päätäntävällän asiakirjojen hävittämisessä valtionarkistolle, komitealla itsellään

---

¹⁵⁶ Nuorteva, Happonen 2016, 241.

¹⁵⁷ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 4.4.1955, Ca 4, KA.

ei ollut oikeasti lain suomaa oikeutta antaa virastoille ja laitoksille lupaa hävittää asiakirjoja. Lisäksi komitea tai valtionarkisto eivät kumpikaan voineet antaa yleisiä määräyksiä hävittää asiakirjoja, vaan ne voivat vain hyväksyä virastojen ja laitosten valtionarkistolle lähettämät seulontaesitykset. Komitea alkoi miettiä, miten se voisi ohittaa lainsäädännön, sillä sen tehtävänä oli yleisten seulontapäätösten antaminen, ja sen aikaisen arkistolainsäädännön mukaan se ei olisi voinut laillisesti tehdä minkäänlaisia seulontaohjeita, jotka velvoittivat virastoja ja laitoksia hävittämään asiakirjojaan, koska virastot ja laitokset eivät olleet itse pyytäneet saada hävittää kyseessä olevia asiakirjoja.¹⁵⁸ Ratkaisu oli kuitenkin helppo, sillä riitti, että komitea vain tekisi seulontaohjeet ja antaisi ne eri ministeriöille, jotka sitten voisivat lähettää ne eteenpäin omiin arkistoihinsa.¹⁵⁹ Komitea siis tarjosi vain suuntaviivat seulontaa varten, jonka yksityiskohdista päätettiin jokaisessa ministeriössä kyseisen ministeriön asiakirjojen vaatimalla tavalla.¹⁶⁰ Näin virastot pystyivät ohjeita noudattaen tekemään seulontaesityksen, joka tietysti hyväksyttiin suoraan komiteassa. Olihan ehdotus kuin suoraan komitean kynästä peräisin, kuten se myös oikeasti oli.

5.3. Tutkijoiden vai virkamiesten ehdoilla

Arkistolaitoksen kotisivuilla mainitaan arkistolaitoksen tehtäväksi:

”varmistaa kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien asiakirjojen säilyminen ja edistää niiden tutkimuskäyttöä. Tehtäviin kuuluu myös alan tutkimus- ja kehittämistoiminta”.¹⁶¹

Lisäksi:

”Arkistolaitos vastaa osaltaan siitä, että kunkin aikakauden yhteiskunnallisesta todellisuudesta säilyy tutkimukselle aito ja todistusvoimainen kuva.”¹⁶²

---

¹⁵⁸ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 3.5.1950, Ca 2, KA.

¹⁵⁹ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 12.5.1950, Ca 2, KA.

¹⁶⁰ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 1.6.1950, Ca 2, KA.

¹⁶¹ Toimintamme, Kansallisarkisto. https://www.arkisto.fi/fi/kansallisarkisto/tehtavat_organisaatio

Vaikka tämä on nykyisen arkistolaitoksen tehtävä, se ei ole kaukana sen ensimmäisestä tehtävänannosta, jonka senaatin talousosaston vara puheenjohtaja L.G. von Hartman määritteli vuonna 1864 seuraavasti:

”valikoimaan ja isänmaan hyväksi käyttämään sitä (järjestettyjä ja luetteloituja asiakirjoja) historian ja tilastojen kannalta huomion arvoista ainesta”.¹⁶³

Arkistolaitoksen määritelty tehtävä ei ole siis muuttunut yli 150 vuoteen, vaan arkistolaitoksen on katsottu palvelevan pääsääntöisesti tutkijoita ja varmistavan, että eri ajanjaksoista jää arkistoihin jäljet jotka ovat todistettavasti aitoja. Näin ollen lähtökohtaisesti voi ajatella että komitea ajoi juurikin tutkijoiden asiaa, ja Markus Mäenpää sanoo artikkelissaan suoraan, että komitea ajoi valtionarkiston asiaa realiteettien takia.¹⁶⁴ Totuus on kuitenkin hieman monimutkaisempi.

Komitean toiminnasta on havaittavissa kaksi selkeää seikkaa. Ensinnäkin komitea pyrki saamaan viranomaiset seulomaan itse omat asiakirjansa niin että arkistoihin päätyivät vain tutkimuksen kannalta tärkeät asiakirjat. Toiseksi komitea pyrki turvaamaan viranomaisten oikeusturvan säilyttämällä mahdollisimman paljon asiakirjoja niin että viranomaisten työtä ja päätöksiä voitiin tarkastella.

Kuten jo todettu, niin komitean ensimmäinen seulontaesitys sai viranomaisilta hylkäävän vastaanoton koska sen katsottiin murentavan viranomaisten oikeusturvaa hävittämällä useita tärkeitä tiliasiakirjoja.¹⁶⁵ Esityksen jälkeen lähetetty kysely taas kuvasti sitä, miten konservatiivisesti virkamiehet suhtautuivat seulontaan. Viranomaiset eivät oikeastaan halunneet hävittää yhtään asiakirjojaan. Kyseessä oli oikeusturvaan liittyvä näkökulma. Jos mitään asiakirjoja ei hävitetty, jäi virkamiehille varmasti paperijalanjälki, jota seuraamalla voitiin todeta, mitä oli tehty. Näin viranomaisia ei voisi syyttää samalla lailla kuin jos kyseessä olevia jälkiä ei olisi vaan voitaisiin varmistaa,

---

¹⁶² Kuusela 2014, 21.

¹⁶³ Kerkkonen 1988, 48.

¹⁶⁴ Mäenpää 1994, 194.

¹⁶⁵ Mäenpää 1994, 186.

että päätökset ja toimet oli tehty sääntöjen mukaan. Ongelmana oli kuitenkin, että näin vähäinen seulonta ei ratkaisisi viranomaisten ja arkistojen ongelmaa liian isoista asiakirjamääristä. Komitean oli siis tehtävä jotain asiakirjamäärien vähentämiseksi ilman, että oikeusturva kärsisi.

Terry Crook kuvasi tätä problematiikka hyvin huomauttamalla, että jos arkistot hävittävät liikaa, niin kansalaisten oikeudet kärsivät, mutta jos hävität liian vähän, niin et löydä edes neulaa heinäsuovasta.¹⁶⁶ Myös monet hallinnon virkamiehet olivat samaa mieltä, eli asiakirjoja tuli säilyttää eritoten oikeudellisten periaatteiden takia. Asiantuntijat huomauttivat, että asiakirjoja tulisi säilyttää esimerkiksi virkarikosten takia vähintään rikoksen vanhenemiseen asti, ja taksoituslautakunnat olivat tarvinneet myös vanhoja tiliasiakirjoja tuloilmoitusten ja eläkkeiden laskun varalta.¹⁶⁷ Sama periaate oli tullut esiin myös komitean tekemässä kyselyssä, jossa monet virastot ja laitokset olivat sanoneet, ettei heidän arkistoissaan ollut mitään seulottaviksi soveltuvia asiakirjoja.¹⁶⁸ Historiantutkijat eivät kuitenkaan tukeneet täysin virkamiesten mielteitä asiakirjojen säilytyksestä oikeudellisten periaatteiden takia. Komitean kuulema tutkija tohtori Pentti Renvall sanoi, että oli tärkeää säilyttää vain ratkaisevimmat asiakirjat käytännön, tutkimuksen ja juridiikan takia, eikä suurinta osaa kuten monet virkamiehet halusivat.¹⁶⁹

Komitea oli tämän vastakkainasettelun takia jakautunut kahtia. Komitean hallinnolliset jäsenet kannattivat väljempää seulontaa, ja komitean kuulemat virkamiehet kannattivat heitä, kun taas komitean arkistotieteelliset jäsenet kannattivat kovempaa seulontaa ja historiantutkijat puolsivat heitä. Danielson kuvasti tällaista asenteiden eroa pragmatismien ja idealismin välisenä kamppailuna. Hänen mukaansa historioitsijat olivat idealisteja, kun taas hallinto oli pragmaattisempaa. Hänen mukaansa hallinto pyrki vain turvaamaan kaiken mahdollisen ja näin säilyttämään enemmän asiakirjoja kuin tarvittiin, kun taas historioitsijat idealistisesti ajatteli, että kaikki turhat asiakirjat voitiin hävittää ja

---

¹⁶⁶ Danielson 2010, 96.

¹⁶⁷ Arkistoinesten supistamiskomitealla saapuneet kirjeet 5.3.1949 ja 3.7.1952, Ea 1, KA.

¹⁶⁸ Mäenpää 1994, 189–190.

¹⁶⁹ Liite nro 2. arkistoinesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 22.2.1949, Ca 1, KA.

jättää jäljelle vain tärkein tutkimukselle tarpeellinen tieto.¹⁷⁰ Komitean kokema tilanne ja sen seulonnasta esitetyt näkemykset tukevat hyvin tätä näkemystä kamppailusta, eikä komitea pystynyt täydellisesti ratkaisemaan tätä näkökulmien eroa toimintansa aikana, mutta muutokset jäsenistössä takasivat arkistolaitoksen voittavan kiistat.

Voisi olettaa, että komitean jäsenistössä tapahtuneet muutokset vuonna 1949 voivat olla osittain tämän kiistan aiheuttamia. Kyseessä on saattanut olla valtapeli hallinnon ja arkistolaitoksen välillä, joten kun komitean ”maallikkojäseniä” erosi, arkistolaitos pyrki asettamaan heidän tilalleen arkistotieteen tuntijoita ja sai näin läpi haluamansa laiset seulontaesitykset. Lähteet eivät anna kuitenkaan tälle teorialle varsinaisesti mitään todisteita, joten tämä on vain aavistus, jonka olen saanut lukemalla komitean pöytäkirjoja rivien välistä. Tosin Marc Bloch sanoi, että historioitsijan pitää pystyä lukemaan tekstejä rivien välistä ja pystyä aavistamaan mitä on saattanut tapahtua, eikä vain toistaa orjallisesti sitä mitä teksti sanoo.¹⁷¹ On kuitenkin kuvaavaa, että komitean jäsenistössä tapahtuneiden muutosten jälkeen komitea ei ollut enää niin ylitarkea oikeudellisten puolien suhteen. Esimerkiksi vuonna 1950 komitean kuulemma asiantuntija lääninneuvos K.V. Friskberg sanoi, että komitean oli otettava seulonnassa huomioon yksityisten edut ja oikeudet ja tämä vietiin niin pitkälle, että komiteassa nostettiin esiin yksityisen oikeus saada takaisin asiakirja, joka oli lähetetty johonkin virastoon. Komiteassa kuitenkin päädyttiin siihen tulokseen, ettei tällaisten asioiden pitänyt voida vaikuttaa seulontaan. Olisi täysin kestämatöntä jos virastojen pitäisi pitää kiinni jokaisesta työhakemuksesta, joka heille lähetetään vain sen takia, että joku voisi haluta hakemuksensa takaisin.¹⁷² Toisaalta oikeudellisten näkökulmien tarkka seuraaminen on arkistoille tärkeää, sillä eettisen arkistoinnin tärkein tarkoitus on luottamuksen luominen arkistoihin ja arkistonhoitajiin. Tarkka huolenpito asiakirjojen ja yksilöiden oikeudellisista seikoista on hyvä tapa luoda luottamusta. Esimerkiksi jos viranomaisen hävittää joitain papereita, joiden katsotaan olevan tärkeitä, voisi hävityksestä nousta kiista, mutta jos voidaan

---

¹⁷⁰ Danielson 2010, 92–93.

¹⁷¹ Bloch 2003, 106–107.

¹⁷² Kukkonen 2006, 43; Pöytäkirja arkistoinnista supistamiskomitean kokouksesta 13.2.1950, Ca 2, KA.

todistaa, että hävitys on tehty seulontasääntöjen mukaan ja on otettu huomioon juridiset seikat, hävityksen aikaansaama keskustelu laantuu.¹⁷³

Vaikka siis tilanne muuttui komiteassa vuonna 1949 niin, ettei komitea enää ottanut täysin pikkutarkasti huomioon kaikkia oikeudellisia seikkoja, pysyivät oikeudelliset seikat silti komitean seulontaesitysten valmistelussa aina sen loppuun asti. Osittain komitean tehtävät jopa laajenivat oikeudellisten seikkojen suhteen, sillä komitealta pyydettiin jopa mietintöjä arkistolain muutosten suhteen.¹⁷⁴ On selvää, että laki on tärkeä osa virastojen ja arkistojen toimintaa, ja koska arkistolaki oli vielä 1940-luvulla hyvin vanhanaikainen, niin oli selvää, että komitea joutuisi hankaluuksiin oikeudellisten seikkojen kanssa. Eritoten hankalaksi tilanteen teki se, että komitea joutui toimimaan samalla pioneerinä arkistolain muutosten suhteen ja muodostamaan ne käytännöt ja periaatteet, joilla seulonta Suomessa tulotaisiin hoitamaan.¹⁷⁵ Seulonnan oikeudelliset kysymykset ovat vaikeita ratkaista vielä tänä päivänäkin, vaikka arkistot ovat muuttuneet komitean aikojen todistusaineiston säilyttäjästä nykypäiväiseksi yhteisen muistin, identiteetin ja yhteisöllisyyden rakentajiksi.¹⁷⁶ Komitean toiminta kuitenkin heijasti tätä muutosta, ja oli selvää, ettei komitea nähnyt arkistoja vain todistusaineiston säilyttäjinä, vaan se paneutui enemmän tutkimuksen palvelukseen.

Virkamiesten oikeusturva otti siis takapakkia komitean seulontaesityksissä vuoden 1949 jälkeen, mutta se ei tarkoittanut, ettei komitea pyrkinyt myös pitämään silmällä virkamiesten oikeusturvaa. Vaikka komitea suositteli usein voimakkaampaa asiakirjojen hävitystä, antoi se virastojen ja laitosten itse hävittää asiakirjansa. Tämä tarkoitti, että viranomaisille oli annettu epävirallinen lupa tarkastaa itse hävitettävän aineiston ja ottaa sieltä mahdollisesti oikeusturvaan liittyvät asiakirjat. Komitea myös totesi, että oli jokaisen virkamiehen oma vastuu pitää palkkalaskelmansa tallessa eläkkeen laskemiseksi, vaikka virastot olivat tavanneet auttaa työntekijöitään näiden

---

¹⁷³ Danielson103-104, 296.

¹⁷⁴ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 6.3.1950, Ca 2, KA.

¹⁷⁵ Mäenpää 1994, 181.

¹⁷⁶ Artukka 2018, 44.

suhteen jonkun verran.¹⁷⁷ Tällainen huoli virkamiehistä ei kuitenkaan ulottunut virkamiehistöä kauemmas. Valtion alitilittäjien oikeusturvan suhteen komitea oli paljon julmempi, ja komitea, päätti että valtion alitilittäjien asiakirjoja ei säilytettäisi kuin 10 vuotta ja niiden osalta ei annettu mahdollisuutta alitilittäjille hankkia omia asiakirjojaan takaisin.¹⁷⁸

Tämä muutos viranomaisten oikeusturvan varmistamisen suhteen seulonnassa oli varmasti karvas tappio virkamiehille, mutta kun komitea jatkoi työtään ja tarkasteli tehtyjä oikeustoimia, tuli selväksi, että virkamiesten pelko oli pääosin aiheeton. Vuonna 1954 komitea oli pyytänyt asiantuntijoilta lausuntoa, tiesivätkö nämä yhtään tapausta, jossa yli 10-vuotiaita asiakirjoja olisi tarvittu rikoksen selvittelyyn. Kun asiantuntijat eivät voineet osoittaa yhtään tällaista tapausta päätteli komitea, että virkamiesten pyynnöt asiakirjojen säilytysaikojen pidentämiseksi oikeudellisten perusteiden takia olivat turhia. Toisaalta kun osa virastoista pystyi osoittamaan, että ne olivat tarvinneet palkkakuitteja eläkkeiden ja muiden asioiden hoitamiseen komitea otti nämä tiliositteet heti pois hävitettävien asiakirjojen listoilta.¹⁷⁹ Tämä periaate säilyi komitean työssä loppuun asti ja oikeusturva pyrittiin säilyttämään silloin kun virastot pystyivät osoittamaan oikean tarpeen asiakirjoille eivätkä vain halunneet säästää asiakirjoja varmuuden varalle.

Virkamiehet eivät saaneet siis komitean esityksissä tahtoaan läpi, mutta tämä ei tarkoittanut, että esitykset myötällivät täysin historiantutkijoidenkaan toiveita. Komitean pääasiallisina asiantuntijoina toimineet Waris ja Jutikkala olivat historiantutkijoista eniten äänessä turvatakseen historiantutkimuksen tarpeet seulonnan suhteen. Toki komitea kuunteli muitakin historioitsijoita, mutta pöytäkirjoissa olevien lausuntojen perusteella Waris ja Jutikkala olivat lausuntojen antajina käytännössä aina. Tosin Suomen Historiallinen Seura

---

¹⁷⁷ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 6.10.1950, Ca 2, KA; Liite nro 2. arkistoainesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 10.10.1950, Ca 2, KA.

¹⁷⁸ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 7.10.1954, Ca 3, KA.

¹⁷⁹ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 9.10.1954, Ca 2, KA; Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 14.10.1954, Ca 2, KA; Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 3.5.1955, Ca 3, KA.

valitsi heidät juuri tähän tehtävään, joten heidän työpanoksensa suuruus ei ole ihme.

Waris ja Jutikkala olivat myös konservatiivisia, ja usein he halusivat säilyttää paljon enemmän aineistoa kuin mihin komitea oli valmis. Eritoten pikkutarkan tiedon säilyttäminen oli Wariksen ja Jutikkalan mielestä tärkeää, sillä vaikka toiset asiakirjat antaisivat tietoa tapahtumista, niin useammat lähteet eivät olisi pahitteeksi. Jutikkala esimerkiksi huomautti 26.1.1951 pidetyssä kokouksessa, että jos henkikirjoittajien ilmoitukset hävitetään, niin tällöin siirtoväen sijoittumisen tutkimisesta tulee hankalampaa, koska henkikirjojen kautta olisi ollut helpompi seurata siirtoväen liikkeitä.¹⁸⁰ Silti kaikkien vähänkään tarpeellisten asiakirjojen säästäminen ei olisi auttanut tutkimusta, sillä asiakirjojen ollessa hajallaan tutkijoiden pitäisi etsiä tietoja useasta eri lähteestä. Professori Pentti Renvall huomauttikin, että olisi tärkeää että tieto saataisiin keskitettyä mahdollisimman paljon että sen käyttö olisi helpompaa.¹⁸¹ Täten vähempi määrä laadukkaampia asiakirjoja oli parempi kuin iso määrä asiakirjoja, joista monet olisivat sisältäneet laadultaan vähempiarvoista tietoa. Vaikka Waris ja Jutikkala olivat siis usein hävittämistä vastaan, olivat he valmiita pyörtämään päätöksensä, jos asiakirjat olivat arvoltaan vähäisiä. Esimerkiksi Waris puolsi siirtoväen huollon keskuksen arkistosta hävitettäväksi evakuoidun tavaran luettelot vaikka ne olisivat antaneet hyvin tietoa evakkojen varallisuudesta.¹⁸²

Komitean asiantuntijat eivät vain yrittäneet pelastaa tutkimukselle jo tärkeitä asiakirjoja, vaan he pitivät myös silmällä asiakirjoja, jotka voisivat sisältää tulevaisuudessa tärkeää tutkimusaineistoa. Tulevaisuuden tutkimustrendien aavistaminen on vaikeaa ja näin myös asiantuntijoiden perustelut joidenkin asiakirjojen säästämiseksi olivat hyvin leväperäisiä. Waris esimerkiksi huomautti kokouksessa 29.11.1950, että silloin tarkasteltavana olevissa asiakirjoissa oli lukuisia asioita, jotka saattaisivat ehkä olla tärkeitä tutkimukselle

---

¹⁸⁰ Pöytäkirja arkistoinesten supistamiskomitean kokouksesta 26.1.1951, Ca 2, KA.

¹⁸¹ Liite nro 1. arkistoinesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 17.2.1950, Ca 2, KA.

¹⁸² Liite nro 1. arkistoinesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 20.4.1951, Ca 2, KA.

tulevaisuudessa, tai vähintään jollekin tietylle tutkimukselle.¹⁸³ Hän ei tuntunut itsekkään olevan täysin vakuuttunut asiakirjojen tärkeydestä, joten voi kysyä miten hyvin komitean asiantuntijat pystyivät oikeastaan ennustamaan tulevaisuuden tutkimustrendejä. Kuvaavaa asiantuntijoiden haparoinnista ja hyvin suurella verkolla kalastamisesta oli heidän lausuntonsa 24.10.1950 pidettyyn kokoukseen, jossa he totesivat, että olisi paras jos hävitettävästä aineistosta säilytettäisiin osa koska se voisi olla tutkimuksellisesti kiinnostavaa aineistoa.¹⁸⁴ Näin leväperäinen ehdotus on ongelmallinen, sillä vaikka säästettävä aineisto olisi tutkimukselle tarpeellista, niin jotta otanta olisi tarpeeksi iso antaakseen tarpeeksi tutkimusaineistoa pitäisi, saman tien säilyttää kaikki kyseiset asiakirjat.

Lopuksi on tärkeää muistaa, etteivät tutkijat ole kaikki toistensa hiilikopioita. Waris ja Jutikkala olivat usein eri mieltä toistensa kanssa, kuten esimerkiksi kun Jutikkala ehdotti henkikirjojen säilyttämistä ja Waris oli sitä vastaan.¹⁸⁵ Täten komitea ja sen asiantuntijat olivat mahdottomassa tehtävässä jos heidän olisi pitänyt säästää aineistoa tulevaisuuden tutkimuksia varten. Eritoten vaikeaksi tilanteen teki tutkijoiden joukon kasvaminen erilaisilla harrastajilla, jolloin arkistoista haettavan tiedon laajuus kasvoi. Erilaiset harrastajat etsivät hyvinkin yksityiskohtaista tietoa, kuten vaikkapa erilaisten linja-autojen korimallien tarkkoja värejä.¹⁸⁶ Voiko kukaan tutkija aavistaa että joku voisi tulevaisuudessa kiinnostua tällaisesta tiedosta ja näin säilyttää tällaisesta kertovan aineiston? Vaikka Waris ja Jutikkala olivat mahdottoman tehtävän edessä, he yrittivät silti miettiä mikä voisi olla tulevaisuudessa tärkeä tutkimusaihe. Waris vei tässä tulevaisuuden visioinnissaan voiton suosittelemalla varovaisuutta seulonnan kanssa, sillä eräs komitean käsittelemä aineisto olisi hänen mukaansa ollut hyvin tärkeää tutkijoille 50 vuoden päästä!¹⁸⁷

---

¹⁸³ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 29.11.1950, Ca 2, KA.

¹⁸⁴ Liite nro 1. ja 2. arkistoainesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 24.10.1950, Ca 2, KA.

¹⁸⁵ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 29.1.1951, Ca 2, KA.

¹⁸⁶ Kuusela 2014, 55.

¹⁸⁷ Pöytäkirja arkistoainesten supistamiskomitean kokouksesta 14.6.1954, Ca 3, KA.

6. Yhteenveto

Arkistoinesten supistamiskomitea loi Suomeen seulonnan periaatteet joiden mukaan arkistolaitos vieläkin toimii. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaista keskustelua komiteassa käytiin ja kenen toimesta. Lisäksi oli tarkoitus selvittää, miten virastot ja valtionarkisto hyväksyivät komitean esitykset ja keitä palvelemaan esitykset oli tehty. Tukholman yliopiston professori Bernt Fredrikssonin mukaan tärkeintä on tutkia keskustelua erilaisiin seulontapäätöksiin liittyen ja näin saada selville miten ja miksi päätökset on tehty. Komitean pöytäkirjoista selviää miten ja miksi päätökset on tehty.

Komitea koostui niin arkistoalan kuin hallinnon virkamiehistä, joilla oli kokemusta edustamiensa virastojen toiminnasta. Lisäksi komitean arkistoalan jäsenet olivat kaikki valtionarkistossa töissä ja näin Suomen arkistotoimen huipulla. Komitea käytti myös hyväkseen niin virastojen ja laitosten virkamiehiä, jotka tunsivat omien virastojensa aineistot parhaiten, kuin myös maineikkaita suomalaisia historiantutkijoita, jotka komitea antoi Suomen Historiallisen Seuran itse valita. Komitean jäsenistö oli siis selkeästi tehtäviensä tasalla ja näin kyvykkäitä hyvin laadukkaaseen työhön ja keskusteluun komiteassa. Komitean jäsenistö muuttui alati, kun ihmisiä siirtyi muihin tehtäviin tai kuoli ja näin komitean jäsenistössä tapahtui muutoksia pitkin sen toimintaa. Nämä muutokset saivat komitean jäsenistössä kerran aikaan suuren mullistuksen, jolla oli selkeä vaikutus komitean toimintaan, kun ennen vähemmistössä olleet arkistoalan jäsenet nousivat komiteassa enemmistöksi. Monet komitean päätökset osoittavat, että arkistupuolen jäsenet käyttivät enemmistöasemaansa hyväkseen ja tekivät läpi seulontapäätöksiä, jotka olivat enimmäkseen historiantutkijoita etujen mukaisia. Tämä enemmistöasema ei ollut kuitenkaan kaikkivoipaa, ja komitea kuunteli myös hallintoa edustavia jäseniään ja noudatti myös heidän ehdotuksiaan tehdessään päätöksiä. Eritoten valtion virkamiesten oikeusturvan turvaaminen oli kaikista näkyvin komitean arkistoalan jäsenten kädenojennus hallinnolle.

Komitean työskentely oli hyvin ammattimaista, mitä saattoi odottaa ottaen huomioon komitean koulutetut ja kokeneen jäsenistön. Komitea paneutui alkukankeuksien jälkeen huolella jokaiseen seulontaesitykseen ja eritoten se työskenteli tarmokkaasti suurempien seulontapäätösten parissa. Komitean pääasiallinen tehtävä oli seulontapäätösten tekeminen, mutta suurimmilta osin sen tehtävä koostui eri virastojen ja laitosten seulontaesitysten hyväksymisestä. Työskentely alkoi viraston tekemän seulontaesityksen ja näyte-asiakirjojen tarkastelulla. Näin komitea sai selville viraston tilanteen ja sen, minkälaisista asiakirjoista oli kyse. Tämän jälkeen komitea kuunteli asiantuntijoita, niin valtion virkamiehiä kuin myös historiantutkijoita, miten esitystä pitäisi muuttaa, ellei sitä pystytty hyväksymään suoraan. Esityksissä oli eritoten alussa paljon parantamisen varaa, mutta vuoden 1950 jälkeen, kun komitea lähetti ministeriöille ohjeistuksen ennakkoseulonnasta, virastoilla ja laitoksilla oli hyvä ohjenuora siihen, miten seulontaesitykset piti tehdä. Tilanne parani vielä entuudestaan ensimmäisen suuren seulontapäätöksen valmistumisen jälkeen vuonna 1951, jolloin komiteassa käyty keskustelu seulonnasta liitettiin vahvemmin historiantutkimuksen tarpeisiin.

On vaikeaa sanoa, kenen tavoitteiden toteutusta komitea ajoi, sillä komitea katsoi lopulta niin virkamiesten kuin historiantutkijoiden tarpeiden perään. On totta, että komitea toimi monesti vastoin virkamiesten toiveita oikeusturvan säästämistä hävittämällä asiakirjoja, joiden pitkälle säilytykselle ei ollut muuta tarvetta kuin virkamiesten oikeusturvan säilyttäminen. Kuitenkin komitean perustelut oikeusturvan vähentämiselle olivat järkeviä, sillä monet viranomaisten ehdottamista säilytysajoista olivat liiallisen pitkiä, eikä asiakirjoja ollut koskaan tarvittu realistisesti niin pitkään. On lisäksi oletettavaa, että virkamiehet halusivat lähinnä suojata oman oikeusturvansa, kuten on nähtävissä virkamiesten halusta hävittää valtion alitilittäjien asiakirjat huomattavasti nopeammin kuin viraston tai laitoksen omat tiliasiakirjat. On kuitenkin tosiasia, että komiteassa keskusteltiin enemmän historiantutkijoiden tarpeista seulonnan suhteen. Komitean eniten kuuntelemat asiantuntijat olivat Heikki Waris ja Eino Jutikkala. Molemmat olivat tunnettuja historiantutkijoita. Lisäksi arkistolaitoksen tehtäväksi oli asetettu asiakirjojen säilyttäminen historiantutkimuksen tarpeita varten, ja kun arkistoalan ihmiset saivat

enemmistöaseman komiteassa, voitaneen olettaa heidän toimineen juuri arkistolaitoksen tehtävänannon mukaan. Koska komitea toimi myös arkistolaitoksen alaisuudessa, voisi otaksua komitean toimineen arkistolaitoksen ja täten historiantutkijoiden intressien mukaan hyväksyessään seulontapäätöksiä. Tämä päätelmä on myös väärä, sillä komitea ei koskaan ollut myöskään vain historiantutkijoiden kumileimasin, vaan myös Waris ja Jutikkala joutuivat usein pettymään, kun heidän mielestään tutkimuksellisesti tärkeitä asiakirjoja hävitettiin. Ei siis voi sanoa suoraan kumman osapuolen etua komitea ajoi. Todisteiden valossa näyttää siltä, että komitea oli keskitien kulkija, joka ajoi tasaisesti niin historioitsijoiden kuin myös virkamiesten etua riippuen tilanteesta, ja teki myös toisinaan kompromissiratkaisuja. Komitea toimi siis seulonnan periaatteiden mukaisesti, eikä pyrkinyt jättämään vain yksipuolista asiakirja-aineistoa jälkeensä.

Arkistoinesten supistamiskomitean toiminnassa on vielä paljon tutkittavaa. Komitean vaiheista on tehty vain muutamia tutkimuksia, mikä on vähäinen määrä komitean historialliseen asemaan nähden. Esimerkiksi komiteassa käydyn keskustelun tarkempi tarkastelu voi olla paikallaan vaikka tapauskohtaisella tutkimuksella, jossa tutkittaisiin keskustelua ja päätöksentekoprosessia, jonkin tietyn päätöksen ympärillä, olisi varmasti hyvä aihe tutkimukselle. Omasta mielestäni kiinnostavaa olisi tutkia, oliko komitean asema niin tärkeä kuin sen on nähty olevan. Kuten komitean työskentelystä voi havaita, pyrki se delegeoimaan työn virastoille ja vain tarkastamaan niiden tekemän työn. Olisi kiinnostavaa tietää, miten paljon työtä itse virastoissa tehtiin seulontaesityksiä varten ennen kuin ne lähetettiin komitealle tarkastettavaksi. Lisäksi kiinnostavaa olisi tietää, mitkä tahot valmistelivat esitykset virastoissa. Vaikka Seulontakomiteaa pidetään yhtenä suomalaisen arkistohistorian kulmakivistä ja sen toiminta loppui yli 50 vuotta sitten, on komitean toiminnasta vielä paljon hämärän peitossa.

Lähteet ja kirjallisuus

I. Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Arkistoainesten supistamiskomitean arkisto

Arkistoainesten supistamiskomitean pöytäkirjat liitteineen Ca 1-Ca 8

Arkistoainesten supistamiskomitealle saapuneet kirjeet Ea 1.

II. Digitaaliset lähteet

Suomen Sukututkimusseura: Genos 47. Genealogia.fi sivusto

<https://www.genealogia.fi/genos-old/index.htm> [haettu 2.5.2018]

III. Tutkimuskirjallisuus

Bloch, Marc: *Historian puolustus*, Edizioni Artemisia, Helsinki 2003.

Boles, Frank: *Selecting and appraising archives and manuscripts*, Society of American Archivists 2005.

Carter, G.S. Rodney: *Of Things Said and Unsaid: Power, Archival Silences, and Power in Silence*, *Archivaria* 61, 2006.

Danielson, Elena S: *The Ethical Archivist*, Society of American Archivists 2010.

Fredriksson, Berndt: *Vad skall vi bevara? Arkivgallringens teori, metod och empiri*, *Arkiv, samhälle och forskning* 2003.

Henttonen, Pekka: *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*, BTJ Finland Oy, Helsinki 2015.

Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi, toim. Sari Autio, Sari Katajala-Peltomaa, Ville Vuolanto, Gummerus, Jyväskylä 2001.

Jimerson, Randall C.: Embracing the Power of Archives, *The American Archivist* 69, issue 1, 2006.

Kallioinen Mika, Ollitervo Sakari, Tunturi Janne: Kui nootei? Viitteet, viittauskäytännöt ja lähdeluettelo Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan historia-aineissa, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Turun yliopisto 2015.

Kaupungin varjoissa, arkistojen valossa, toim. Topi Artukka, Jarkko Keskinen, Taina Saarenpää, Sigillum, Turku 2018.

Kerkkonen, Martti: Suomen arkistolaitos Haminan rauhasta maan itsenäistymiseen, Valtion Painatuskeskus, Helsinki 1988.

Kukkonen, Elina: *Arkistoinesten supistamiskomitean toiminta 1947–70. Lääninhallitusten, henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten asiakirjojen seulontapäätösten analyysi*. Informaatiotutkimuksen pro gradu - tutkielma. Tampereen yliopisto 2006.

Kuusela, Leppä: *ARKISTOJEN KÄYTTÖ AINEISTON ARVONMÄÄRITYKSEN PERUSTEENA. Elinkeinoelämän keskusarkiston aineistotiedustelut moniäänisen arkistoasiakkuuden kuvana ja arvonmäärittelyn muutosvoimana*. Arkistohallinnan pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto 2014.

Leppänen, Markus: Otannan käyttö asiakirjojen seulonnassa. *Arkistoyhdistyksen julkaisuja* 6. Arkistoyhdistys ry, Helsinki 1994.

Lybeck, Jari: Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti, asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja, Arkistolaitos, Helsinki 2006.

Lybeck, Jari: Reinhold Hausen, Valtionarkiston johtaja ja historiantutkimuksen edistäjä, Painosalama Oy, Turku 2016.

McIntosh, Robert: The Great War, Archives and modern memory, *Archivaria* 46, 1998.

Mäenpää, Markus: Arkistoinen supistamiskomitea maamme seulantakäytäntöjen ja –periaatteiden luojana. *Arkistoyhdistyksen julkaisu 5* 1994. Arkistoyhdistys ry, Helsinki.

Nuorteva, Jussi, Haapanen, Päivi: Suomen arkistolaitos 200 vuotta, Arkistolaitoksen toimituksia 19, Kansallisarkisto, Porvoo 2016.

Rastas, Pirkko: Valtionarkistosta kansallisarkistoksi – 130 vuotta arkistolaitoksen historiaa. *Arkistoyhdistyksen julkaisu 6* 1999. Arkistoyhdistys ry, Helsinki.

Suomen historian asiakirjalähteet, toim. Eljas Orrman, Elisa Pispala, WSOY, Porvoo 1994.

Syrjö, Veli-Matti: Arkistoteoreettista keskustelua neljän vuosikymmenen takaa. *Arkistoyhdistyksen julkaisu 2* 1987. Yliopistopaino, Helsinki.

Valtonen, Marjo Rita: Tapaustutkimus poliisin esitutkinnan dokumentoinnista: asiakirjahallinnon näkökulma. *Arkisto. Arkistoyhdistyksen julkaisu 9* 2004. Arkistoyhdistys ry, Helsinki.